

Előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4 Jódal Rózsa:
Moziban13 Haramza Kristóf:
Történet a
történetekben14 Madár Anikó:
Desiré-napló

2023. december 23. VI. évfolyam 12. szám

novella

AZ ELVARÁZSOLT BEJGLI KARÁCSONYI CLIFFHANGER LILLÁNAK

Lovas Ildikó

Ádám töprengve üldögélt a konyhában.

A tetőtéri lakás minden ablakából egy darab ég kémlelte az otthon történéseit. Ádám onnan tudta, hogy ez a lakás az otthona, hogy amikor valaki megkérdezte tőle, volna-e kedve elmenni meginni valamit, az elutasító kézlegyintésére érkező következő kérdésre – de akkor hol leszel? – mindig ugyanazt a választ adta: otthon. És ez valóban így volt igaz, Ádám otthon volt. Vagyis a tetőtéri lakásban, ami azáltal vált otthonává, hogy ezt a szót használta rá. Érezni nem érzett semmit. Nem érzett örömet, hogy munka után hazamehet. Nem érzett vágyat, hogy hazaérkezvén a fülhallgatójából a spotify klasszikus dzsessz lejátszási listája alapján szétáradjon a testében a nyugalom, ő pedig ellazulva üldögéljen a sötét foteljében, amit kizárólag azért vásárolt meg a skandináv bútorboltban, mert járt hozzá lábzsámoly is. De attól még ott ült a Jysk sötét színű, kecskelábú foteljében, lábát a fotelhez tartozó sötét számolyon nyugtatva, tekintetét az őt kémlelő égdarabra szegezve hagyta, hogy szétáramoljon a testében a muzsika.

A lányok, akik szóba elegyedtek vele, hogy megkérdezzék tőle, nincs-e kedve munka után *lelazulni* kicsit (a nálánál néhány évvel idősebb nők megfogalmazásában ez úgy hangzott, hogy: „nem iszunk meg valamit?”), rendre elkerekült szemmel néztek, amikor az elutasító kézlegyintést követő kérdésre adott válaszára – otthon leszek – megérkezett a társalgásnak véget vető érdeklődés: „és mit fogsz csinálni?”, őszintén válaszolva elmondta, hogy klasszikus dzsesszt fogok hallgatni. A lányok elkerekült szemében az értetlenség mellett a remény is felvillant: az olyan chillout zene?

Ádám szemével fojtotta meg bennük a reményt, így a magányossá vált értetlenség hosszasan rezgett a lányok tekinte-

tében. Maga sem értette, miért ilyen elutasító, hiszen nem várt semmi különöset ezektől a lányoktól, ahogyan senkitől sem várt semmi különöset, elmúlt harmincöt éves, és kialakult szokásai, kialakult életritmusa volt, remek munkája és saját lakása, egy tetőtéri otthon, ahova minden ablakon keresztül bekémlelt az ég.

Amikor az édesanyja felhívta telefonon, mindig ugyanazon nap egyazon órájában, ahogyan meg is volt beszélve, az első két, egybekötött kérdése így hangzott: „hogya vagy, kisfiam, nem zavarlak?” Ádám sokat gondolkodott azon, az anyák tapintata igazából nem durvaság-e. Vagy provokáció?! Aki őt a világra hozta, és semmi mást nem csinál egész héten, csak várja a csütörtök este hat órát, hogy őt felhívhassa telefonon, miért kérdezi meg, hogy nem zavarja-e?! Ez vajon az anyákkal veszületett vagy bennük az évek folyamán, a birtoklás által kialakult passzív-agresszív viselkedési minta?!

Válasszképpen morgott valamit, az anyja pedig vidám csiviteléssel megkérdezte, hogy: akkor most otthon vagy, ugye?

Így, ezen a módon lett a tetőtéri lakás az otthona. Oda menekült a butácska lányok elől, akik chillout zenére bizonyosan mélyen a szemébe nézve illatos gyertyát gyújtottak volna az érintéséért cserébe (de ennél többre ne reménykedjél, Ádámka), és oda szorult be az anyja rendszeressége által.

Az életben kell a rendszeresség. Szükség van arra a módszeresen kialakított monotoníára, ami értelmet ad a hétköznapi cselekvéseknek. Akik megengedhetik maguknak, azok egy idő után *kiégésre* szoktak panaszkodni a rendszerességéből következő monotonia miatt. Azok, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy kiégjenek, általában belekapaszkodnak ebbe a rendszerességbe, mert ez repíti át őket a mindennapokon, biztosítja a betevő fa-

latot, a törlesztőrészletet, a *glóvós* pizzát.

Csak hát a rendszerességgel ugyanaz a probléma, ami a megoldás is, éppen ezért egyformán utoléri a magukat távolba meredő tekintettel kiégett-ként definiálókat és az élet mókuskerekében teperőket: megérkeznek az ünnepek. Éppen olyan rendszeresen, ahogyan a hétköznapi múltak. Kellő iróniával felismerhető az az abban rejlő ellentmondás, hogy az ünnepek feladata megtörni a hétköznapi monotonitáját.

Ádám töprengve üldögélt a konyhában. A sötétkék ég, akár a dédöreganyja kopott bársonykabátja, ráterült a tetőablakra, és kíváncsi tekintettel figyelte a fiatalembert, aki azt hazudta, azért nem fog hazamenni karácsonyra, mert a barátainál tölti az ünnepet, jól is jön, hogy velük leszek, hazudta anyjának, legalább vigyázok egy kicsit a gyerekre. Nagyon igyekezett nem meghallani az anyja hangjából áradó, unoka utáni sóvárgást.

Éva töprengve álldogált a lucskos járdán, és ijedten kémlelt az ég felé, ahonnan a lába elé pottyant a celofánba csomagolt, két végén rafiával átkötött bejgli. Azt próbálta kideríteni, melyik ablakból eshetett a lába elé. Úgy tűnt neki, a tetőtéri lakás egyik ablaka előtt elsuhanó árnyék egy bejglit hiányoló embert rejthet. Megvonta a vállát, becsöngetett, majd a berregő hang zajában belépett a lépcsőházba. Amikor a tetőtéri lakás ajtaja kitarult, Éva széles mosollyal nézett a fiatalemberré, és azt mondta neki: „de jó, már azt hittem, rossz helyre hoztam a bejglit.” Ádám kissé értetlenül bámolt, mire a lány hozzátette: „innen esett ki, nem?”

A fiatalembert besandított a konyhába. A tetőablakon szétterülő este sötétkék bársonya mintha megmoccant volna. „Mákos.” Mondta Éva. „Akkor mákunk van, nem?” Kérdezte Ádám, és rámosolygott a ragyogó szemű lányra.

Tejfogak II.

vezérvess

Antalovics Péter

platánfák lombja

talán mégis a félelem, hiszen senki sincs közel, azok se, akik lehetnének, talán mégis a félelem.

amikor ott a félhomályban, a résnyire nyitott ajtónál, a teraszon a hideg lelkek, amikor ott a félhomályban.

hogya mekkora a távolság, az ágy, az ajtó, az asztal, a gerinc, a kar, a mellkas, hogya mekkora a távolság.

aztán a neszek, a suhogás, a fülben doboló kétely, a józan elme hangjátéka, aztán a neszek, a suhogás.

egy lassú, végtelen mozdulat, alig lebbenő függöny, homlok elé hulló hajtincs, egy lassú, végtelen mozdulat.

s végül platánfák lombja, túl a kristályos láthatár, repedések, lávapatkok, s végül platánfák lombja.

KISÁGY

– Ez itt a kiságy helye – mondta mosolyogva az anyósom. – Klárikám, aztán nehogy elkapasd azt a gyereket. Ahogy hazajöttök a kórházból, én már mindent szépen el fogok rendezni. A mackós ágyneműt, a tüllfüggönyt, ott fog szépen aludni az én drága kis unokám.

Nem gondoltam akkor semmit az ágyról. Csak a fiamat vártam, simogattam a pici kék rénszarvasos rugdalózatot, amelyeket anyával vettünk neki. Már kislány koromban arról álmodoztam, hogy fiam fog születni, és ez most megvalósul.

Éreztem, hogy sima szülés lesz, megbeszéltem már a fiammal, és aztán így is történt. Könnyedén kicsúszott a kis vasgyúró gyermekem.

Imádtam a vele töltött összes pillanatot, az illatát, a közelségét. Az volt csak nehéz, ha megérkeztek a nagymamák. Bármelyikük jött, csak a szemrehányás zúdult felém:

– Miért nincs az unokámnak cumija? – kérdezte anya. – Látod, azért sír, hiányzik neki a cumi.

– Azt olvastam, nagyon nehéz elvenni a nagyobbacska gyerektől a cumit, ha már hozzászokott – mondtam anyának. – Nem szeretném ennek kitenni Alexet, hogy az rossz legyen neki.

Hiába volt szép a kiságy, benne a mackós ágynemű, rajta a tüllfüggöny, a fiam nem maradt meg benne. Ha magam mellé tettem, rögtön mély álomba merült.

– Látod, te még ezt sem tudod megoldani – morgott a férjem. – Nem hallgathat anyámra, már az első nap be kellett volna tenned a kiságyba, hagyni, hadd sírjon, aztán vagy megszokik, vagy megszökik.

Nem szóltam semmit, csak csináltam mindent ugyanúgy, ahogy addig, ahogyan nekünk, kettőknek jó volt.

– Átköltözöm a másik szobába – mondta a férjem egy éjszaka. – Nem úgy csinálod a dolgokat, ahogy én szeretném. Én felkelni éjjel nem fogok a gyerekekhez, az a te dolgod. Azt nem tudod megoldani, hogy csöndben maradjon, így nem tudok mást tenni, átmelegyek.

Onnantól kezdve a férjem mobiltelefonjának ébresztőzenéjét mindig akkor hallottam, amikor már órák óta fenn voltunk és játszottunk a fiammal.

– Különbö is, jobban preferálnám, ha reggelente halk játékokkal játszanátok, nem azzal a kibírhatatlan zenélő mókussal, áthallatszik – jegyezte meg

a férjem egy reggel, amikor kócosan, pizsamában megjelent az ajtóban.

Eltelt így két év, boldog voltam, úgy éreztem, megvan mindenem, amire vágytam: a férjem, a fiam, már a második babát terveztem.

– Vehetnék a fiunknak egy nagyfiús ágyat a második születésnapjára – javasolta a férjem. – Abban talán megmaradna, vannak nagyon szépek, nézd csak ezt – mutatott a számítógép monitorára –, állatkerti minták vannak rajta, és kék.

– Jól van – válaszoltam. Gondoltam, nyerek egy kis időt valahogy, aztán mivel a férjem úgyszólamint a másik szobában alszik, ha a pici nyugtalan lesz, nem fogja látni az apja, ha átrakom éjjel magam mellé a nagy ágyba. Így is lett. De csak egy hét telt el az új helyzetben.

– Másba vagyok szerelmes – mondta a férjem. – Elmegyek, ez a legjobb döntés. A másik foglalkozik velem, nem a gyerekbe van belebújva, úgy, mint te. El is utazunk egy wellnesshétvégre. Te annyira hülye vagy – tette hozzá. – Azt sem vetted észre, hogy amikor azt mondtam, uszodába megyek, utána szárazon akasztottam ki a fürdőnadrágot a szárítóra.

Tóth Eszter Zsófia

Egy hang nem jött ki a torkomon. Tizenöt éve voltunk már egy pár, amikor mindez megtörtént. Azt hittem, össze szövetkezünk egy életre. Jóban és rosszban. Aztán annyit láttam, hogy a férjem kihúzza a gurulós bőröndöt az ajtón.

A kisfiam aznap hamar elaludt. Aztán azon töprengtem: ha a férjem az elköltözést tervezte, minek kellett megvenni azt az állatfigurás nagy ágyat? Éppenhogy belefért a havi költségvetésbe. Amiben így már biztos, hogy nem fog aludni a fiam.

– Anya, ez az állatfigurás ágy csak a helyet foglalja – jegyezte meg tizenöt évvel később a kamasz fiam. – Nem is aludtam benne soha. Most már kirakhatom a szobámból? Kellene a hely az anime DVD-gyűjteményemnek. Segítesz kivinni?

Ahogy húztuk ki a sosem használt ágyat, az ágyneműtartójából Thomas játékmozdonyok hulltak ki.

– Anya, ez mi? – kérdezte a fiam. – Nem is emlékszem ezekre a mozdonyokra.

– Lehet, hogy apád tette be neked amolyan utolsó ajándékként, amikor elment – mondtam, és nem fűztem már hozzá semmit.

MIÉRT (CSAK) MOST?

Üzenet karácsonyra Mindenkinek

Pusztán egy kérdés: miért (csak) most?

Megtanultuk, hogy 365 napunk van egy évben, hacsak nem vagyunk szerencsések, hogy szökőévet írjunk – abban az esetben megajándékoztak minket még plusz egy nappal. Kicsit mélyebbre ástam, és egy nagyon egyszerű kérdés fogalmazódott meg bennem. Miért kizárólag ilyenkor? Igen, tessék! – aki már éppen közbe szeretett volna szólni. Jól gondolja! Húsvétkor is.

Tehát, nem tettem fel még egyértelműen és nyíltan a kérdésemet:

Miért csak ilyenkor... na mit? Miért csak ilyenkor szeretünk?

Szóval, vagyunk így mi, emberek. Ki ilyen, ki olyan. (Jobb, ha ebbe most részletesen nem megyünk bele, mert a végén már valóban nem lesz szeretet.) Néha kegyetlenül lassan, de elmúlnak a rohanós hétköznapok, majd hihetetlen gyorsan véget érnek a rövid hétvégék. Éldegélünk egymás mellett és nagyon kevésszer egymással. Itt a lényeg, a mondat végén. Még általános iskolában tanultuk ezt a nyelvtani fogalmat. Na most, ha mindenki akkor jól

figyelt, és nem a szomszéd Juliskát vizslatta az iskolapadban (habár azt is kell), megjegyezhetette, hogy ez lefordítva nem más, mint a „mi”. Mi, együtt. Nem egymás mellett, nem egymással szemben, hanem *egy-mással*.

Márai (Descartes gondolatát folytatva) egy igen jó megfogalmazást tett. Röviden és tömören leírt Minket, (csak hogy még fokozzam) bennünket: „Gyűlölök, tehát vagyok.”

Ha tetszik, ha nem, ez így igaz. Nem vagyunk képesek egyébre, csak a másik iránti gyűlöletre. Olykor mi magunk sem tudjuk, hogy miért, de gyűlölünk, mert valami furcsa oknál fogva (azt hisszük) gyűlölni jó. Majd aztán hirtelen ebben a pár napban az ünnepi időszak alatt szeretünk, hogy aztán újra gyűlölhessünk. Mégis kinek jó ez? Az égvilágon senkinek.

Ez nem más, mint a „ha van valami, az a baj, ha nincs, az a baj” szindróma. Kissé sok szindrómát akarunk most már felhalmozni – csak úgy, mert miért is ne, mert menő. Szeretni már nem menő? Kedvesnek lenni nem menő? Embernek lenni? Netalántán jó embernek?

Jut eszembe, mit szeretünk még a gyűlöleten kívül – hát

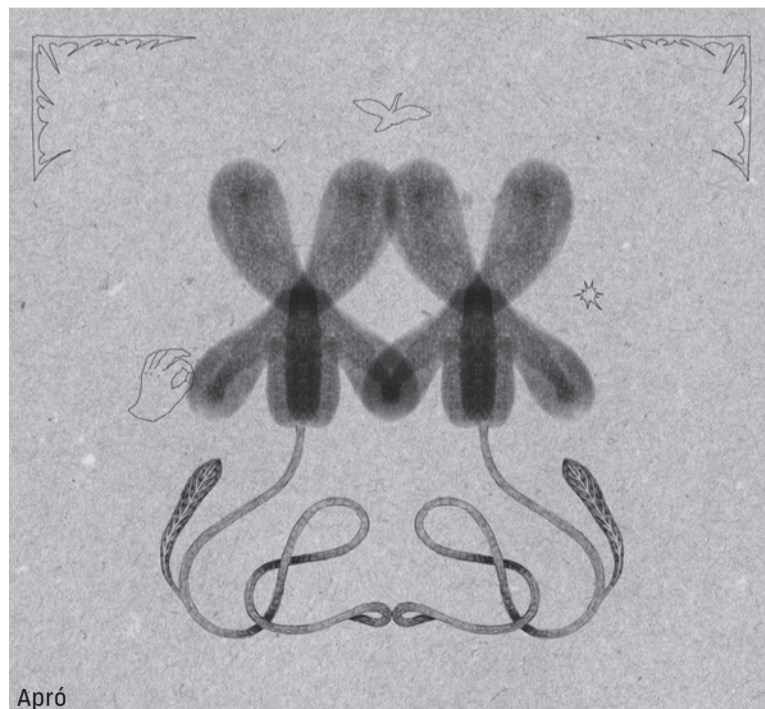
panaszkodni. Nem vagyok én ellene, sőt egy kevés panaszkodás mindenkinek kell. Talán még a lelki békén is segít, és kis mennyiségben még egészséges is lehet. (Szólok, ha véletlen valami eddig rosszul hitte, itt nem él a „kismértékben gyógyszer, nagymértékben orvosság” elv.) Egyszóval, panaszkodunk. No de emberek, hogy egyfesz?! Megmondom őszintén, én már sokallom. Ez nem jó, az nem jó. Te miért úgy csinálod, és miért nem amúgy? Vagy emígy? Ez miért zöld, miért nem piros, és ha piros, akkor meg miért nem sárga? Nevetségesek vagyunk. Folyton-folyvást valami bajunk van, semmivel sem vagyunk megelégedve, és szabályszerűen csupán a rosszat tudjuk kiszűrni. Vagyis, az nem is rossz, mi tesszük azzá. Természetesen akad sok rossz dolog a világban, de itt van mellette a tömérdek jó is körülöttünk, és mi nem vagyunk képesek azt észrevenni, vagy ha észrevettük, akkor azt „rosszá” alakítjuk, tesszük. Mindent sötétben látunk. Ha a rosszakaratot egyetemen tanítani lehetne, végzettség nélkül diplomát kaphatna mindenki a kezébe. Dékánok és dékánhelyettesek lennének egymás hegyén-hátán.

Egyszerűen elfelejtettünk szeretni. Persze, sokfélekép-

pen lehet, ki így, ki úgy. Lassan viszont már ott tartunk, hogy mi sehogy. Jobban mondván, ebben a pár napban, esetleg egy hétben – de itt akkor aztán úgy istenigazából, nagyon szeretünk. Majd az év következő decemberéig megszűnünk. Mintha az egy év szeretetét akarnánk becsomagolni, és az ünnepi forgatag alatt gyorsan, mindenben túlesve kicsomagolni. Annak még jobban örülnének egyesek, ha épp csak úgy megmutatni kellene a szeretetüket.

Varázslat nem csak karácsonykor van. Ahogy szeretet sem. Az ott van mindennap, az év 365 napján. Legyen az egy kedd vagy vasárnap. Minden napban van valami varázslat, csak nyitott szemmel és szívvel kell járni. A jót keresni. Ne essen nehezünkre szeretni! Olyan szép, olyan jó, olyan életető. Semmi mást nem kell tennünk, mint egész évben szeretni, és most, karácsonykor egy kicsivel még jobban. A legjobb benne pedig az, hogy te döntöd el, hogyan szeretsz.

Bakos Réka

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség lapcsalád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Farkas Wellmann Endre** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Jovánovity Patyrek Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőségi titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

TÁMOGATTA A
MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

7+82

ELŐRETOLT Helyőrség, Vajdaság / főszerkesztő Farkas Wellmann Endre – 1. évf. 1. sz. (2018) –, Szabadka: Szekeres László Alapítvány 2018 – (Novi Sad: Magyar Szó). – 41 cm.

Elérhető <https://vajdasagihelyorseg.org.rs/> – Havonta. – Megjelenik a Magyar Szó napilap mellékletként. Elérhető másodkiadás más médiumon: Előretolt Helyőrség Vajdaság (Online) = ISSN 2812 – 962.

ISSN 2812–9954 – Előretolt Helyőrség Vajdaság

COBISS.SR-ID 68580105

HOGYAN LETTEM PILÓTA?

Majoros Sándor

Nincs reménytelenebb fáradozás annál, mint amikor egy fiatal ember, aki még csak nem is borotválkozik, kísérletet tesz arra, hogy az életének irányt szabjon. Ha egy lányos apa tetten éri őt, amint a gangból átalakított oldalszobában, ahová lábujjhegyen osont be a Bözsikével, bizonyos női ruhadarabok patentjeivel vív küzdelmes harcot, és az apa emiatt határozott egyszerűséggel kipenderíti, az akkor kapott elbocsátó üzenet vág egybe azzal a kiábrándító valósággal, hogy a lehetetlenség fala tornyosul előtte. Inkább a magadéval játsszál, fiacskám!, dörmögi az apa, és becsapja előtte a nagykaput, ő meg ott marad törött szárnyú madárként vergődve az ablakokból leskelődők pillantásai között, és mert szó nincs arról, hogy Bözsike kijöjjön elköszönni, beletörődik, hogy ebben a témában is kudarcot vallott.

A pályaválasztás ugyanez négyzetre emelve. Az embertől elvárják, hogy már hetedikben, amikor éppen csak belefognak a Népfelszabadító Háború történetébe, határozott elképzelései legyenek arról a tevékenységről, amit egészen a halála napjáig fog végezni, pedig a foci meg a csajok százszor jobban érdeklik. Nem is beszélve a kalandregényekről meg a moziról. Hé, te gyerek! Mi leszel, ha majd nagy leszel?, rontanak rá az öregek, pedig ő már felnőtt, különös tekintettel a Bözsike szobájában történetekre. Várják, hogy olyasmivel rukkoljon elő, ami hagyományos és egyszerű: gépészmérnök, orvos, azon belül is a kardiovaszkuláris betegségek specialistája, esetleg valamilyen ritka szakma művelője – mondjuk fogtechnikus –, mert azok jól keresnek. Az, hogy mondjuk középcsatár a suliválogatottban, eleve nem jöhet számításba. Még kevésbé a rajzfilmkészítő, nem beszélve a bogárbiológusról Amazóniában, mint kedvenc írója, Molnár Gábor volt, aki csak azután kezdett írni, hogy egy dinamitrobbanástól megvakult.

Hiába áztatja magát, hogy rengeteg ideje van még meghozni ezt a döntést, a világ másként vélekedik. Az apja nagy komolyan kijelenti, hogy asztalosnak szánja, mert a gyár, ahol dolgozik, erre ad ösztöndíjat. Pedig tudnia kéne, hogy a fia egy deszkát sem képes megkülönböztetni a léctől. Beledöglene, ha egy fűrészporos műhelyben kéne leélnie a fél életét, mert a statisztikusok kiszámolták, hogy a melóban több időt töltünk el, mint mindenhol máshol. Kivonva persze azt a nem kevés óraszámot, amikor húzzuk a lóbórt, mert akkor nem vagyunk sehol. Az anyja is ráérez, hogy ez az állapot felér neki egy büntetéssel, és előjön a jolly jokerrel: legyen kárpitos, mert az szinte már alkotómunka, és nem is olyan veszélyes, mint az asztalosság. Legalábbis nem tud olyanról, hogy egy kárpitos kezét levitte volna a varrógép. Meg sem kérdezik, hogy ő mit gondolt erről, és ez nem is baj, mert csak hisztériázna. Ha már kétkezi munkára szánják, gondoljanak olyasmire, mint például a régészet, mert az félig-meddig kubikosmunka, mégis izgalmas, tekintettel a régi sírokból előkerülő kincsek-re.

Vágyai átderengenek a valóság szaradni kitett lepedőjén, ahogy a szomszédasszony alakja is, amikor a kertben tereget, és a nap a háta mögött világít.

A pályaválasztás tökéletes allegóriája: csábítóan közel van, de elérhetetlen. Csókolomot köszön neki, aztán bevonul az apjától örökölt sufniába, amelyet felengzősen műhelynek nevez, pedig csak egy lomtár. Az apja itt szerelte a biciklijét, amíg nem vett egy Fityót, mert az nem fér be ide. Így lett az övé a sufni, ami leszámítva a kerékpáralkatrészekkel megpakolt dobozokat, szinte teljesen üres. Mindez arra utal, hogy a káros előbb-utóbb magától is megszűnik. A kör négyzsögesítésével sem érdemes erőlködni, pláne úgy, hogy az ember pamutszálból kötött hurokból kerekded ábrát formál, amit a hüvelyk- és mutatóujjaival megrántva négyzetté alakít. Mennyit ült e fölött az ábra fölött, nem értve, miért nem képes megtenni azt a kis lépést, ami a gyakorlatot az elmélettől elválasztja, de úgy tűnik, erre csak Nikola Tesla volt képes.

Talán úgy is lehet boldogulni, hogy az embernek nincs életpályája, csak megindul egyfelé, amiről kiderül, hogy nem ösvény, hanem maga a pálya. Keserű öröm, hogy a barátait ugyanezek a kínok molesztálják. Nándi, aki a kezét feltartva kijelenti, hogy autóméchanikus lesz, vagy jobb esetben szerszámgéplakatos, a saját földhözragadtságáról tesz tanúbizonyosságot, mert ki ne tudná, hogy az apja is autókat bütyköl. Jóska meg arról papol, hogy az építész a csúcsok csúcsa, mert a faterja házakat tervez a Másjcs 1.-ben. Értsük ezt úgy, hogy nekik könnyű? Egy frászt. Ők azok, akik jótányit sem térhetnek le arról a csapásvonalról, amelyen mint a legelőről hazafelé igyekvő libák gyalognak. Aki nek orvos az apja, vagy ügyvéd, esetleg szabónő vagy mit tudom én mi az anyja, csak annyit mozgolódhat, mint most ő a sufniában. Az orvos szülő gyereke megteheti azt, hogy művész lesz, foglalkozhat mondjuk zenével vagy szobrászattal, de nem állhat oda az esztergagép mellé, mert a szülők neki meg emiatt csapnának rá a kezére. Nem azért gondolja ezt, mert vágyik az esztergagépre, de a zene nála is számításba jöhetne, feltéve, hogy az öregje nem kapna szívinfarktust, amikor megtudná, hogy ott hagyta a szakmusképzőt, és elment dobolni a Mákvirágok együttesbe.

És ekkor jön Sanci, a legjobb barát, hogy talált egy felhívást, a mostari repülőgimnáziumba radarkezelői, meteorológus és pilóta szakra várnak jelentkezőket. Képzeld csak el: beülsz a MiG-21-be, és mire háromig számolsz, már fent suhogsz az égen, mondja lelkendezve. Ez az élet, barátom!

Milyen igaza van! Elutaznak majd Mostarba, hogy a katonai reptér mellett megbámulják a gyakorlatozó gépeket. A kifutópálya végén, a drótkerítés mellett leülnek a fűbe, és a magukkal hozott kólát iszogatva békésen nézelődnek. A fejük fölött hatalmas robajjal húznak el a felszálló vadászgépek, ha akarnának, akkor sem tudnának beszélgetni. Aztán csönd lesz, talán mert a pilóták ebédszünetet tartanak, de bárhogy is van, egyszer csak megjelenik mögöttük egy dzsip, és kiszáll belőle egy ezredes.

Üdv, fiúk, tetszik a látvány?, kérdi mosolyogva.

Nagyon!, mondták kellő tisztelettel. Ugye, tudjátok, hogy ezért a nézelődésért főbe lövés jár?, mosolyog kitaratoan az ezredes.

Tejfogak I.

Félre nyelik a kólát.

Csak vicceltem, mondja az ezredes nevetve. De ha már itt vagytok, muszáj megkérdeznem: nem akartok esetleg pilóták lenni?

De akarunk!, kiáltják egyszerre. Nem akarják magukra haragítani a tisztet.

Látszik is rajtatok, mondja az ezredes. Éppen ma hirdettük meg a legújabb pilótakurzusunkat. Kövessetek!

Beszállnak a dzsipbe, és rövidesen egy hangárban találják magukat, egy ormótlan vadászgép előtt.

Ez a mi gyakorlógépünk. Nos, ki szeretne repülni vele?, kérdi az ezredes.

Oktatóval egy kör csúcscsúper lenne!, lelkendezik Sanci.

Nem oktatóval gondoltam, hanem egyedül, komolyodik meg az ezredes.

Úgy tudom, az rengeteg idő, komolyodik meg Sanci is. Több év tanulás, meg minden.

Francokat!, legyint az ezredes. Öt perc az egész! Megmutatom, hol a gáz, a kormány, a többi meg szinte magától. Egy idióta is fel tudná emelni ezt a gépet, nemhogy ti, akikről sugárzik az értelem. Nos, mi legyen?

Nem is tudom..., vakarózik Sanci.

Inkább jöjjön a főbe lövés?, szigorodik meg az ezredes.

Dehogysis! Felszállunk!, kiáltják mind a ketten. Mutassa meg, hol a gáz, a fék, meg minden!

Nagyon remek!, bólint az ezredes. Öt perc alatt képbe hozlak benneteket, aztán jöhet a próbarepülés. De előtte kötelező az orvosi vizsga.

Bemennek egy kabinba, ahol egy fehér köpenyes férfi megméri a vérnyomásukat, és belenéz a torkukba.

Ő nem alkalmas, mutat Sancira. Be van gyulladva a mandulája. De ez a másikat mehet.

Így aztán rövid idő múlva a MiG-21-es pilótakabinjában találja magát.

Csak azt tudja, hol a gáz, és miként működik a kormány, de a torony már kiadja az ukázt a felszállásra.

Nem kell betojni!, recsegi az ezredes a fülhallgatóban. Ez a gép szinte magától is felszáll.

Így is történik. Addig nyomja a gázt, amíg a gép fel nem emelkedik, aztán behúzza a futóművet, majd a kormányrudat oldalra döntve lágy körívbe fordul a repülőtér fölé. Már érzi a kör négyzsögesítésének beteljesülését, ami egyenlő a repülés örömeivel.

Atyaisten! Ez én vagyok! Egyedül repülök egy MiG-21-esben! Ha ezt Bözsikének elmesélem!, fut végig benne a gondolat.

Am ekkor eszébe jut, hogy a leszállás titkaiba elfelejtették beavatni. Megkérdi az ezredest a rádión.

Nos, a leszállás az más tészta, mondta az ezredes. De nincs ok riadalomra, ezzel a géppel még senki nem maradt a levegőben.

Ócska vicc, nyugtázza, aztán a gép orrával megcélozza a kifutópálya szürke szalagját. Ösztönösen csökkenti a sebességet, majd kiengedi a futóművet, és találmára változtat a felhajtóerőt szabályozó lapátok dőlésszögén. A talaj egyre közelebb jön, aztán egy halk csikorgással a kerekek betont érnek.

Ekkor teljesen leveszi a gázt, és erősen megnyomja a féket. A gép megszelídül, és mint a betört csikó megnyugodva leáll.

Sanci irigykedve a tenyerébe csap, ő meg arra gondol, hogy az apja nem írja majd alá a felvételi kérvényét, mert a katonai gimnáziumhoz szülői beleegyezés szükséges, és nagy összegbe merne fogadni, hogy Sanci ugyanígy fog járni. De itt, a sufniában bármikor szundikálhatnak vagy repkedhetnek, ha úgy hozza a kedvük.

Az meg nem lehet kérdés, hogy igaza volt az ezredesnek: az egész sokkal könnyebb, mint gondolta.

novella

ARANYOS FALATOK

Agárdi Gábor

Könnyezett Sanremo, miközben Rémy andalgott még egyet a Császárné sötét, bíbor- és krémszínben pompázó mozaiklapjain. A nyári zápor gyöngéden cirógatta a tengerparti pálmafák leveleit. A finom lelkű fuvarozó fürkészte még egy ideig a hömpölygő hullámokat, majd teherautójába szállt, és elmorzsolgott egy könnyecsetet.

Nyugdíjazását követően még maradt betanítani néhány fiataalt, ám csakhamar torkig lett akkori főnökével. Harmincöt éven át volt hűséges a párizsi székhelyű importőr cégéhez, ám az új igazgató modorát alig két hónap múltán megelégtelte. Utolsó szavaltását követően egyszerűen sarokon fordult.

– A garázs előtti tartórúdra foglal fellógatni, ha nem végzed rendesen a munkádat. Neked is tartanod kell a tempót. Tisztelem a korodat, de az nem lehet kifogás.

– Köszönöm a bátorító szavakat, de nem szeretnék a főváros új zászlaja lenni – válaszolta már-már viccelődve Rémy. Őt a hétköznapi életben is lehetetlen volt komolyan venni. Állandóan tréfálkozott. Napestig szellemes történeteket mesélt. Társaságban mindemellett folyton kedvenc költőinek, énekeseinek és színészeinek a bölcseségeit idézte.

– Az élet nem bankó, hogy elaprózd, egyszerre kell elkölteni – ismételte oly sokszor Miroslav Antić gondolatát, amelyre egy franciára fordított interjújában lett figyelmes. Sosem félt a haláltól, de tartott az elmúlástól. Ezért is lett pont ez az ő hitvallása is. Italozások alkalmával folyton felidézte azt az esetet, amikor Charles Aznavour és Rommy utazott mellette a teherautója anyósülésén. Történt ugyanis, hogy a két előadó autója pont azon a Milánó melletti pihenőhelyen adta be a kulcsot, ahol ő épp szundított egyet. Felkínálta, hogy elviszi őket a turnéjuk következő állomására. Persze amikor épp nem a kilométereket szelte, a fény városának peremén lévő hajlékába vonult vissza. Egy izlésesen berendezett negyedik emeleti lakásba, amelyben feleségével éltek. Szerencséjükre legtöbbször még a felvonó is működött. A küszöbön átlépve takaros belépő fogadta a vendégeket. A nappalit egy art deco stílusú heverő és két kisebb fotel ékesítette. A jobb sarokban pedig egy fekete ebédlőasztal volt négy székkal. A konyhában szürkés hűtőszekrény, melyben vajnak és sajtnak mindig lennie kellett. A tejtermékek mellett pedig a felvágottak, a gyümölcs- és zöldségfélék is szigorúan külön polcon álltak. A fürdőszoba nem volt túl nagy. A tágas hálószobát kettéosztva pedig egy elegáns vendégvárat is kialakítottak. Fából készült bárpult, lemezjátszó és egyedi italok. Édesen keserű Unicum, amelyet budapesti útjai során szerzett. Illetve Jack Daniel's Tennessee Whiskey, amelyből még a helyi presszóknak, lokálokban és éjszakai mulatókban is hiány volt akkoriban. Neje művészettörténetet tanított, ő pedig eredendően történelem szakon végzett, mégsem dolgozott a szakmájában, mert hívta a sztráda. Már gyerekkorában is arról álmodozott, hogy kamionsofőrként fogja beutazni Euró-

pát. Amikor társa szabadságot kapott, olykor elkísérte egy-egy hosszabb kalandra. Az idős fuvarozó Sanremo csodáit is azért szerette annyira, mert egykor párjával közösen fedezték fel az azúrkék partszakaszt. Csodálták a vilákokat. Megmártóztak a Ligur-tengerben. Költöztek a kaszinó falai között, 1974 márciusában pedig beszöktek a dalfesztiválra is, ugyanis pont Domenico Modugno részére szállítottak egy díszletelemet, aki akkor második lett a döntőben. A dalnok – akit egy filmszerepe nyomán szinte mindenki csak Mimónak becézett – azután csupán vendégként tért vissza a mustrára. Nem volt szüksége többé a bizonyításra, hiszen előtte már négy alkalommal emelhetette magasba a karját.

– Micsoda idők voltak! – hajtogatta Rémy, aki szabad szombatjain Jules kávéházában időzött hitvesével. Ilyenkor mindketten minyont ettek. Szigorúan citromosat, a gyümölcs színét idéző, frissítő cukormázzal. Az a hír járta, hogy a legtöbb helyen a kókuszgombóchoz kevert, kimaradt masszából készült az édesség alapja. Ám a Le Petit Parisien cukrásza csakis saját keverésű krémet és házi piskótát használt. Azért is volt pont ez a törzshelyük. Az aranyos falatokat rendre egy pohár limonádéval és Napoleon-évjáratú Courvoisier konyakkal öblítették le. Azon az estén is így tettek. Bár korán hazasiettek, mert valahogy elálmosodtak. Érdekes, hogy a barátaiktól eltérően ők még ennyi év-tized után is egy ágyban tértek nyugovóra. Megszokták egymás rigolyáit.

Másnap Rémy ébredt fel előbb. Nesztelenül kiosont a szobából. Derűsen lépett ki az erkélyre. Levegőzött egyet. Evett egy-két falat brie sajtot, majd visszalépett a konyhába, hogy főzzön két olasz citromteát. Bevitte a csészeket a hálóba, és az éjjeliszekrényre helyezte őket. Már majdnem belekörtölyt a sajátjába, amikor megpillantotta felesége halovány arcát. Ébresztgette, vízzel locsolta. Mindhiába... A kimerült mentősök már csak a halál beálltát tudták megállapítani. François „Frank” Roletti őrmester is a helyszínre rohant. Mivel összejártak, tudta, hogy szó sem lehetett idegenkezűségről.

– Madeleine, te kedves lélek... Elaludt, drága barátom. Tudom, hogy semmit sem mondhatok, ami enyhítené a fájdalmadat, de ha bármire szükséged lenne, csak szólj – közölte elcsukló hangon.

Rémy bölintani is képtelen volt. Ömlöttek a könnyei.

Azóta a fehér ingéhez minden alkalommal kizárólag a fekete nyakkendőjét vette fel. Jules kávéházába továbbra is még hónapokig, minden szombaton betért. Később pedig már csak évente egy alkalommal. A házassági évfordulójuk emlékére. Ilyenkor kikért két citromos minyont és két konyakot, ám a limonádékat már nem. Koccintott a vele szemben lévő pohárral, majd mindkettőt tartalmát lehajtotta. A minyontakat pedig rendre elajándékozta valamelyik vendégnek, mert azóta sem volt képes fogyasztani belőlük. Mindennek ellenére mégis kettőt rendelt minden ilyen estén, hogy ne érezze magát oly egyedül az emlékeivel.

MOZIBAN

Jódal Rózsa

A forgóajtó.

Lecövekel előtte. Megvárja, hogy először a fia, majd Ildikó lépjen be rajta. Nem mintha nem járta volna végig már néhánynak zavarba ejtő útvesztőjét, de olyan ritkán... és mindig olyan szívdobogva. Megesett már, hogy nem lépett ki idejében a „végállomáson”, és még egyszer végig kellett izgulnia a végtelennek tűnő körforgást. Mostanában sokszor érzi magát valami végtelen körforgásban.

Mekkora terem! Járt már itt, az alagsorban vásárolták meg a fiával a mobilját. Az első mobil, amit nem kívánt sem teste, sem lelke, de már anynyi hivatalos helyen kéri a mobilszámát. A vezetékes telefonszámára nem kíváncsiak. Nem veszi be a „rendszer”. A patikában sem kellett, ahová be szeretett volna tagosodni, hogy állandó ügyfélné, „kártyatulajdonosként” olcsóbban vásárolhassa meg az általános orvosa által havonta kiírt gyógyszerkészletét.

Kicsit szégyellte, hogy olyan ámuló szemmel bámul körbe, mint a falusi kislány Pesten, hát inkább lesütötte a szemét.

– Hol a moziterem? – kérdezte, megemberelve magát, reszelős hangon.

– Itt, a Promenádban hét moziterem van. Mind a második emeleten. Majd mozgólépcsőn megyünk – nyugtatták meg a fiatalok, akik lelkesen mozi-, színház- és hangverseny-látogatók.

Ó igen. Amíg meg nem betegedett és meg nem halt a férje, ők is rendszeresen jártak színházba. Bérletük is volt. Negyedik sor, ötödik és hatodik szék a bal szélről, hogy közelebb legyen a kijárat. A legutóbbi bérletvásárláskor ő kérte két sorral előrébb a helyjegyeket, mert Gyuri már egyre gyengébben hallott.

A mozgólépcső ismerős volt. Kuncogni kezdett magában, mert eszébe jutott, hogy amikor még újdonságnak számított városukban a mozgólépcső, és csak az Uzor és a Bazár nagyáruházak szerelkeztek fel velük, akkor még óvodás fiai néha lelkendezve, össze-összenevetgélve időtlen időig le se fel vitették magukat vele.

– Emlékszel? – kérdezte hirtelen, mert eszébe jutott, hogy a Bazár első emeletének bejáratához egy Disney-figurát formázó automatát helyeztek, amelybe beleülhettek a vásárlók gyerekei, s apró fémpénzek bedobása után az automata Donald kacsa percekig lovgoltatta kis utasát. Ó, mennyi aprópénzüket nyelték el akkoriban azok az automaták! S mennyi „fontos idejüket” rabolta el az oly feleslegesnek érzett játék.

– Mire?

– Á, semmi – hessegette el az emlékfoszlányt. Karcsi talán szégyellné már a lány előtt ezt a gyerekes emléket.

Görccösen markolta meg a mozgólépcső korlátját, majd óvatos körülményességgel kereste meg az egyik lépcsőfok közepét. Pontosan a közepét, nehogy mellélépjen.

Felérve a fia a kezét nyújtotta, de nem volt szükség rá, emeletet érve már dobogó szívvel, de már megnyugodva, fiatalosan, fűgén ugrott fel a műmárvány padlatra. Mint régen.

Azok ketten, jól ismerve az irányt, mentek egyenesen a pénztár felé.

Az emberek két sorban váraakoztak, s közül annyi kioszk. Pattogatott

kukoricát, üdítőt, édességet, csecsebecsüket, miegymást árultak. A legtöbb elhaladó jókora „kocicás” zacskót szorongatva trappolt a terem felé. Ő első pillantásra nem is tudott volna különbséget tenni a sok egyformának tűnő ablaknyílás között. Miért nem írják ki, hogy „Pénztár”?

Homályos közők, átjárókon, beugrókon át haladtak előre. Zavarta a sötétbe hajló félhomály. Miért nincs itt nagyobb kivilágítás?

Az első pillantásra óriásnak érzett moziteremben is elsőnek a homályt érzékelte. Botladozva haladt utánuk egyre feljebb a lépcsőkön.

– Hol látjátok ti itt a székszámkat?

Ildikó bökött rá a zsölyge jobb felső sarkában egy pirinyó valamire.

– Itt.

– No, én ugyan észre nem venném!

Nem értette, miért van máris sötét, amikor a közönség csak most kezd beszivárogni. Igaz, a reklámok már harsogva, színes forgatagban hirdették csodás, csalhatatlan minőségű és hatékonyságú termékeiket, majd előzetesek következtek a héten vetítendő következő filmekből. Az elsőről azt hitte, hogy az már a film, amire jegyet váltottak, és csodálkozott, hogy olyan badarság. Egészen másról szól, mint amire felkészült.

Teljes fél óra telt el efféle töltelék műsorok vetítésével.

Türelmetlenkedni kezdett. Tudta, hogy ez egy húsz órakor kezdődő hosszú, háromórás film. Mikor lesz ennek vége?

Azon is csodálkozott, hogy olyan foghíjasak a széksorok. Egy ennyire agyonreklámozott, tizenkét kategóriában Oscar-díjra jelölt Scorsese-filmre mindössze ennyien lennének csak kíváncsiak?

Aztán magával ragadta a cselekmény. A fékezhetetlen kapzsiság, kárpiság, amely minden együttérzést kiöl az emberekből. Robert De Niro erőteljes, árnyalt, szuggesztív játéka, amellyel annyira hatni tud amúgy is nyilván elég labilis jellemű unokaöccsére, akit Leonardo DiCaprio alakít, hogy az vállalni tudja saját, látszólag szerelemmel szerett szépséges felesége lassú, gyógykezelésnek álcázott mérgezését.

Az előttük levő félig üres széksorban hanyatt feketett a két tinédzserforma sűrűlvény, úgy élvezte a filmet, mert csak olykor tűnt fel a pattogatott kukoricás papírzacskót markoló kezük vagy a fejük a támla felett, amikor pár percre talán mégis fel-felültek.

Váratlanul vizelhetnéke támadt. Megriadt. Már megint kezdődik? Pedig bevette reggel a Detrusitolt.

A széles vásznos peregtek az események. A feleség egyre gyengül, s reménykedve várja szeretett férjéről a gyógyulást ígérő újabb „Insulin”-nak hazudott injekciós adagokat.

„Meddig bírom visszatartani?” – Összeszorította a fogát és a záróizmait.

A sorozatos halálesetekre már a közvélemény is felfigyel. S amikor édesanyja és a nővére is elhunyt, az indián feleség detektívét fogad. A detektív azonban megölik.

Sűrűsödnek az események. Egyik temetés követi a másikat. A maffia tervei működnek.

novella

„Ez a csikarás már egyre tűrhetetlenebb.” Elszoruló szívvel, egyre kétségbeesettebben fészkelődve várakozott.

Milyen meggyőző ez a De Niro! Hoszszasan ecseteli, hogy a „legális” halálet eset bekövetkeztével mekkora örökség várna az unokaöcsre, s az vakon hisz neki. S Leonardo DiCaprio valóban nyugtatóan csókolgatja, csitítja, biztatja, még szeretkezik is a már haldokolni látszó gyönyörű feleséggel.

Kínjában izzadni kezd. Újabban mindig ez a nyavalya. Amióta rohamosan öregedni kezdett, egyre gyakoribbá válik. Meddig tarthat még a vetítés?

A hatóság már faggatózni, óvatosan nyomozni kezd. Túl sok a hirtelen értékkessé vált földterület indián asszonyaival, a terület egyedüli örököseivel kötött egyes házasságok száma. Fehér ember itt csak házassággal juthat a kincset érő földhöz.

Nincs mese, ki kell mennie. Micsoda szégyen! Emlékezett rá, hogy a kijáratú ajtó valahol jobbról van, mélyen alattuk. Nem, nem szól az övéinek. Nem gyerek, kitalál maga is. A sötétben nem látja karóráján a számokat. Az új mobil házon kívül még nem meri használni, még leejtené. Szemüveg nélkül úgysem tudna rajta kattintgatni. Meg ahhoz, hogy használni tudja, neki egy sima felület kell. Asztal vagy valami más, ami rátehető, különben nála nem „funkcionál”. Nem is hozta magával. Vaktában elindul a lépcsőn lefelé. A színházban, valaha, ez gyerekjáték volt. Meg nem is volt rá szükség. Olyan gyakran.

Ez a mélysötét! Mintha maga az éjszaka szakadt volna rá. Alig látja a lépcsőfokokat. Görcsösen kapaszkodik a magas széktámlákba. Olyan sok van belőlük! Egészen magasan ültek. Megdöbbenésére váratlanul úgy tűnik, hogy az egyik lépcsőfok – eltűnt! Két lépcsőfok között – egy úr tátong! Ő legalábbis annak érzékeli. Vagy csak a lépcsők szélét jelző fémsík hiányzik róla? Cipőjével kaparászik, csúszkál, keresgél a szőnyegen, de nem talál megoldást. Nem mer lejebb lépni. Karját hosszan kinyújtva átbökladozik a fal mellé, s most a kárpitozott falba kapaszkodva kísérel meg valahogy lejutni, de vaksi szemével csak a felismerhetetlen, félelmetes sötétet érzékeli.

vers

Léphaft Pál égő brokát

háromkirályok Újvidéken

a buszmegálló sárga
fényei fölött aznap éjjel
fényes csóva járt
aranszép csillagpár
égett a bíborszín brokát
Mozsor felől jött Gáspár
Menyhárt Boldizsár
tömjénnel mirhával
rakottan hódolt az
angyalkék karaván
a Duna-parton kerubok
között juhok s pásztorok
jártak az utca szent
kövezetén gőzölgött
a meleg trágyalé
kabátom alatt arany
rojtos papírban
megolvadt
a konyakos praliné

Valaki váratlanul karon ragadja.
– Jöjjön!... Most lépjen egyet!
Vakon, zakatoló szívvel engedelmeskedik.

Egy örökkévalóságnak tűnik, mire leérnek, és resre nyitják előtte a kijáratú ajtót.

Végre: fény!

Káprázó szemmel, hunyorogva áll a nagy semmiben.

Hatalmas terek, folyosók, és sehol senki. Topog kínjában és még jobban összeszorítja a záróizmait. „Jaj, csak szegyenben ne maradjak!” Még egy kicsit! Még csak egy icipicit! – biztatja önmagát.

– Miért nem szóltál? – áll meg mellette a fia, és átöleli. – Maflán úgy belemerültem a cselekménybe, észre sem vettem mindjárt, hogy eltűntél mellőlem.

Biztos kézzel vezet.

Szinte bezuhan a fülkébe. Micsoda megkönnyebbülés. Sírva fakad. „Istene! Köszönöm! Köszönöm, hogy nem hagytál megszegyenülni!”

Kisimult arccal később úgy jön kifele, mintha egy győztes csatán lenne túl.

Karcsi sehol.

Megint rátör a pánik. Hol van? Mi történhetett? Rosszul lett?

S körülötte megint a félelmetes nagy Semmi. Éjfél lehet már, sehol egy lélek.

Nézelődik jobbra, balra, halvány fogalma sincs, hol van, merre kellene elindulnia. Hatalmas, magasba ívelő, szürke térségek, nagy, szürke, sima felületek, rejtett fényforrások.

S ő valahol a közepükben, mint egy picit, elveszett hangya.

Végre megpillant egy embert.

– Nem látott innen egy fiatal férfit kijönni? – kérdezi reménykedve, bizonytalanul.

A másik kérdően néz vissza rá, mint aki azon tanakodik, vajon milyen szándékkal fordulhatott hozzá. Hm. Gyanús.

– De... Voltak erre – néz vele farkasszemet, s nem mozdul a közeléből. Sőt. Egyre kíváncsibban, várakozásteljesen szemlélgeti. Mintha várna tőle valamit.

Végre feltűnt a fia, s ők visszazalapszkodnak a helyükre.

Illetve dehogyis oda. Ő ugyan még egyszer oda vissza, a bizonytalan magasba nem botorkál!

– Majd ideülök az első sorba. Itt legalább biztonságban érzem magam.

Gyorsan, kapkodva, nagyot szuszszanva elhelyezkedik. Végtelen nyugalom és boldogságérzés szállja meg.

Karcsi melléhuppan, de nagylelkűen továbbküldi.

– Te csak ülj vissza a helyedre Ildikó mellé. Elég, ha én meresztgetem itt a nyakam.

Karcsi elmegy, őt pedig elárasztják az emlékek.

Hány éve is? Még kislány, s ott ül szülővárosa kis mozijában a legelső sorban, és ánykájával, Kató néniével az *Elfújta a szelet* issza magába elkerekedett, elbűvölt szemmel. Micsoda szerencse! Mégis kaptak jegyet erre a városban először vetített szélesvásznú színes filmre, amelynek mozijegyeiért hetek óta sorban áll a jónép. Drága a jegy. A nagybátyja csak a feleségének vett egyet, s a szülei is csak neki, az egykéküknek. Ne maradjon ki semmi jóból. Igaz, hogy csak az első sorban kaptak helyet erre a hosszú-hosszú filmre, de sebj! A nyaka majd kitörik, utána napokig sajog, de ő végre megelevenedni láthatja az egész városban rongyosra olvasott bestseller,

vers

Blazsanyik Zsaklina

Engem sosem kérdeztek

Nem kérdezte senki, akarok-e létezni, csak elküldtek, s hagytak megérkezni. Isten nem kérdezte, hová akarok születni, csak ide küldött küzdeni. Nem kérdeztek, hogy meg akarok-e keresztelkedni, csak leöntöttek, megjelöltek. Senki nem kérdezte, jó lesz-e ez a név, csak rám ragasztották. Ezt az egészet rám nyomták. Nem kérdeztek, akarok-e járni, tanulni, csak tanítottak. Anya nem kérdezte, akarok-e mesét hallgatni, csak mesélt. Nem kérdeztek, melyik oviba akarok menni, csak egybe beíratottak, és ott kellett lenni. És azt sem kérdeztek, akarok-e a szomszédokkal játszani, csak hívták őket, és nem lehetett lázadni. Illemből mindig mosolyogni kellett, nem kérdeztek, hogy akarom-e, viszont akkor a bájom ebben rejlett. Apa nem kérdezte, akarok-e zeneiskolába járni, csak beíratott. Akkor az is csak szorongatott. Az iskola nem kérdezte, hogy megfelel-e a tanítási módszer, csak haladt, akinek nagyon nem ment, az még sokáig ott maradt. Az emberek nem kérdeznek, csak döntenek. Ők úgy gondolják, ez a jó, nem tudják, hogy talán gyötörnek. A szerelem nem kérdezte, hogy megjelenhet-e, csak jött. Te nem kérdezted, akarom-e, csak megteszed. És az érzéseket belém elrejtetted. Tőlem senki nem kérdezte, hogy mit akarok, csak döntöttek! Még én sem kérdeztem magam! Még saját magamnak sem ér semmit szavam! Az őszitőneim utat vágna az erdőben, visznek befelé, nem számít, hogy a sötétbe. Minden rohan, nem kérdez! Most, egy határon átlépve, még most sem kérdeznek. Az akaratom még most sem juthat érvényre. Lehet, hogy így jó! Nem fontos egy szó. Mert ha mindenki megkérdezne, lehet, az énem tévedne.

Margaret Mitchell *Elfújta a szelének* szereplőit. A kövér Mammyt, a szépséges Vivien Leigh-t Scarlett szerepében és Ashley-t, jaj, Ashley-t nyúlánkan, szőkén és olyan átszellemülten, hogy megvesz tőle az ember. Hilda barátnője a vékony bajuszú, szívödöglesztő Clark Gable-ért rajong, vagyis Rhettért, a gátlástalan sármórért és sikeremberért, de ő csak Ashley-ért, aki olyan távoli, finom lelkű, titokzatos, és csak messziről mer rajongani a gyönyörű Scarlett O’Haráért. Ó, bele lehet ebbe halni...

Aztán visszazökken a Scorsese-film megrázó végkifejletébe.

Éjjel fél tizenkettőkor ér véget a film. – Úgy örülök, hogy láttam! – lelken-dezik a fiataloknak, mialatt kisodrónak a mozitermeket is magába szippantó nagyáruházból. Aznap ők az utolsó látogatók.

A kijáratnál tanakodni kezdenek. Délután még ő ajánlotta a fiataloknak, hogy menjenek majd tovább, kávéházba, vagy táncolni a társaikkal. Neki éves nyugdíjasbuszjegye van, nem gond hazamennie. Éjfél után azonban már nincs arra buszjárat. S ha lenne is, kérdés, hogy ilyen sötétben az egyre gyen-gülő látásával a megfelelő buszállomáson szállna-e le. Egyszer tovább vitette magát, mert nem ismerte fel a megállót. Szörnyű volt! Ki gondolta volna, hogy ilyen sokára ér véget a vetítés.

– Majd külön taxiba szállok. Én fizetem. Nem lesz semmi baj. Ti csak menjetek egy másikkal.

Azok összenéznek, sietve meghányják-vetik a dolgokat.

– Nem. Nagyon késő van. Ez valóban maratoni hosszúságú film volt. Menjünk csak együtt haza. Ildikót útközben kitesszük a házuknál – határoz a fia, és taxit hív.

– Nagy élmény volt! – lelken-dezik ismét, már a taxiban. – A film is, s ez az egész... számomra már szokatlan nagy kiruccanas... – Könnybe lábad a szemem. – Ne haragudjatok, hogy így rátok lőcsöltem magam. Legalább harminc, de lehet, hogy már harmincöt éve is annak, hogy nem voltam moziban. Legutóbb akkor, amikor az Arénába kísérttem el az éppen nálunk nyaraló Ákost, unokaöcsénk óvodáskorú kisfiát. Ákos azóta már nő, egy kislánya van – fordul Ildikó felé... – S amikor elolvastam az újságban, hogy egyik kedvenc rendező és az általam tévéből, újságokból még ismert kiváló színészek alakításával játsszák ezt az annyira beharangozott, Oscar-díjra jelölt filmet, elfogott valami furcsa, rég elnyomott vágy – hogy egyszer még elmenjek a moziba. Ugye nem haragszotok?

Fáradtan rázzák a fejüket. Nyilván nem is értik, neki mindez miért jelenthetett olyan sokat.

– Létezik még az Aréna? – jut eszébe váratlanul, s felrémlik előtte a poros-vatolás kis mozi ott a postaépület mögött, ahová valaha annyit járt a férjével és később a gyerekeivel.

Megrázzák a fejüket.

– Állítólag lebontották. Vagy átminősítették valami mássá.

Továbbshuhannak az éjszakában. Éjfél van.

vers

Bence Lajos
Szeretettfényben

Hárman törtünk
a karácsonyesti
latyakban, három alak,
kettő nagy és egy egészen
kicsinyke:
s mégis ő a vontató!
– ő tudatlanul
is tudja: Jézuska
csak neki jött el ma,
előtte láthatatlan
vezér-csillag, s érzi,
nem csecsebecsét
helyezett a csomagba,
élő játszótársat:
mosolyt, békét, szeretetet.

A szállingózó hópihék
angyali éneket súgnak
– utánuk kapok –,
angyalszárnyak
susogását hozza a szél
valahonnan messziről,
karácsonyfa-csöndben,
s minden oly békés,
mint valaha...

1960 táján az istálló még
tele van tehénnel,
szopós borjú tejillatával,
s a tisztaszobánkban
nagy titkolózás, mézillat,
megterített asztalon dió,
alma és szentjánoskenyér,
s az asztal közepén, ott állt
az angyalhajas, diszkréten csillogó
Kisjézuska – édesanyám
meleg keze által a nagy
titokzatosságot árasztó
első karácsonyfám, kisugárzó
tömény béke és szeretettfény.

Klemm József
November

Mint üvegre felkent
festmény, olyan
ma reggel a világ:
kontúrtales, képlékeny,
szélein lecsordul,
a végtelenbe csöppen.
Lelkemre is két ámbraszín,
pirinyó folt,
nehogy feledjem,
nem belőlem sarjad,
s nem tőlem függ
a Minden,
s hogy jó lenne
lelépni innen,
mielőtt a nagy Festő
mogorván megébred,
rongyot ragad,
szétmaszatozja
s végleg letörli a képet.

Csukott szemmel

Már mindent láttunk:
tavaszt,
mely nem fakasztott virágot,
nyarat,
amelyből hiányzott
az érlelő hév,
és őst,
mely termés híján embert kaszált.
Végül ránk talált
e tél,
a legújabb telünk,
s most egy kérdést
ismételünk e rontás sújtotta
fagyos tájon:
irgalmas Istenünk,
vajon nekünk
lesz-e karácsony,
lesz-e még karácsony?

könyv

„ILYENEK TÖRTÉNEK
RÉGEN”

Budai Ágota

Bestiarium Hungaricum: Csodás lények és teremtmények a magyar néphagyományban, Cser Kiadó, Budapest, 2023

A Cser kiadó gondozásában megjelent hiánypótló kötet, a *Bestiarium Hungaricum* egyedülálló módon igyekszik bemutatni a magyar népi kultúrát és hagyományokat, annak legjellemzőbb szegmenseit. Magyar Zoltán néprajzkutató kultúrtörténeti leírásai képezik a szövegtörzset, amelyet Németh Gyula rémálmokat idéző, varázslatos színes grafikái és P. Szathmáry István egyedi, fekete-fehér linómetszetei gazdagítanak, ezáltal megalkotva a szöveg és a kép tökéletes szimbiózisát, amely komoly esztétikai értéket ad a könyvnek.

A mű nyelvezete egyszerre billen a szórakoztató szépirodalmi és a tudományos szakszöveg irányába. A popkulturális referenciák megmutatják, hogy a néprajz nem elavult, a nívós és terjedelmes jegyzetapparátus és forrásmegjelölés pedig alátámasztja, hogy a (nép)meseelemzés milyen fajsúlyos, interdiszciplináris tudomány. Mindenképpen meg kell említeni Scholtz Róbert Gergely 2020-ban megjelent, tematikájában hasonló, *Bestiarium Ciganorum* című válogatását, amely bemutatta a cigány folklór mesés lényei és állatait, ez azonban egy leszűkített gyűjteménye a Kárpát-medencében élő cigányság gazdag néphagyományának, ezért – az egybehangzó címek ellenére – nem tekinthetők egymás alternatívájának vagy pótlékának.

A bestiarium szó alatt eredetileg az állatokat lajstrom-

ba vevő kötetet, majd idővel a szörnyek listáját értjük. Bár a fogalom már az ókorban ismert volt, a középkorban megjelenő illusztrált kötetek hozták meg a népszerűségét. Emiatt is autentikus a kötet képi világa, hiszen a linómetszet felidézheti az olvasó számára a xilografíát, azaz a fametszeteket, amelyekeken keresztül voltaképpen megjelenítették a valódi és a legendás állatokat.

A kötet négy nagy fejezetre osztva harmincegy csodás lényt és teremtményt mutat be a magyar néphagyományból. A nyitófejezet, *Mitikus állatok* címmel, a mindenki számára ismert csodaszarvassal kezdődik és a talán kevésbé ismert óriásharcsával zárul, ezenkívül megemlíti még a turult, a táltos lovat és a sárkányt. Ez utóbbiról az is kiderül, hogy a magyar néphitben „többnyire kötődik a vizekhez”, ezért tavak és mocsarak mélyén tanyázik, és különös módon sok ilyen legenda a szatmári Ecsedi-láp és a beregi Szernye-mocsár sárkányairól szól. Ugyanakkor történelmünk jelentős uralkodói is előszeretettel használták a sárkányölés lovagi attribútumát, mint például Károly Róbert és Luxemburgi Zsigmond, előbbihez a Szent György Lovagrend, utóbbi nevéhez pedig a Sárkányrend megalapítása fűződik.

A második fejezet mitikus lényeket mutat be, megjelenik a magyar hiedelemvilág egyik legrégebbi és az összes nyelvterületen elterjedt természetfeletti alakja, a lidérc. A nyitóképp Henry Fuseli *A rémálmom* című festményét idézi, ami talán, hiszen a szöveg elsőként a lidércnyomás alakjában meg-

Hétfejű tündér

vers

Csorba Béla

életrajz

hat hollókart megértem
a tollam már fehér

parmenidész

biceg a mindenség topán
akár egy svájci doxa
a létezés paradoxna
„to pán to pán to pán!”

a szónok

kerek egóval
őszig még a disznótök
is dűllőre jut

jegyzet

fecseg a felszín
hallgat a mély – dehogyan
úgy hallom recseg

boncsó

először jól nézd
meg a havat csak aztán
mosd benne arcod

bashó

kilenclyukú híd
szél tépte lapulevél
zöld vízidió

jelenő éjszakai nyomódémonról szól. Továbbá itt olvashatunk még Noráról, akit a magyar néphit egyetlen vámpírszerű lényeként azonosít a szerző. Érdekes, hogy a környező szláv népek mondakörében kifejezetten a ruszinok lakta területeken található még meg *zmora*, *mora* vagy *upir* néven ez a lény, aki a halva született vagy keresztleletlenül meghalt csecsemők nem nyugvó lelkéből képződött.

A harmadik, alakváltó lényekről szóló fejezet a farkasember és a prikulics legendáját járja körül. Már Hérodotosz is úgy számolt be, hogy a farkasemberről szóló történeteket a szkítákig vissza lehet vezetni, a magyar néphitbe valószínűleg a szláv népeken keresztül juthatott el. A bevezető megemlíti egy 1723-ból Zádorfalváról származó boszorkányper anyagát, amelyben az elítéltet farkassá változással vádolták. Hasonló történetekről számolnak be más 18. századi források Nógrád vármegyéből, Gömörből és Kassáról is. Az erdélyi hiedelemvilág sajátos alakváltó szereplőjeként a kötet megemlíti a prikulicsmondakört, mely szerint léteznek olyan emberek, akik kutyává tudnak változni. A lényt megütni lehet, de megöl-

ni nem. „Ha a rossz lélek embert változtat fekete kutya, macska vagy disznó alakjára, ennek a neve prikulics lesz.”

A zárófejezetben a mágikus erejű emberekről szóló mondatokkal ismerkedhetünk meg. Nagyon érdekes olvasmányt nyújt például a garabonciásról szóló fejezet, amelyben a források között Ferenci Imre 1974-ben az *Ethnographia* folyóirat 85. számában megjelent *A táltos és garabonciás képzete a jugoszláviai magyaroknál* című tanulmánya is megtalálható.

A Magyar Hangnak adott interjújában Németh Gyula és P. Szathmáry István többek között arról is beszéltek, hogy a mai emberek vizuális túltápláltságban szenvednek, ami azt eredményezi, hogy a könyvben ábrázolt lények sokféleképpen és képekben élnek mindenki fejében, így az alkotók, ha akaratlanul is, de ihletet merítenek más, már korábban megjelent illusztrációkból. Bár a nyugati írásközpontú akadémia még erős irányt képvisel, mindkét művész egyhangúlag hangsúlyozta a képek létjogosultságát a tudományban, amire a *Bestiarium Hungaricum* igényes tematikája és szerkesztése tökéletes példa.

A beszélgetés során az is hangzott, hogy korunk átlagemberei sokkal jobban ismerik a görög és a római kultúra isteneit és történeteit, mint a saját néphagyományukat, igény viszont lenne ezek megismerésére. Erre jó példa Andrzej Sapkowski *Vaják* című sorozata, mely könyv, videójáték, sorozat és animáció formájában is kasszasikereket arat már lassan három évtizede, és elhozta a szláv mitológia reneszánszát, hiszen a fiatalabb generációk hozzájuk közelebb álló médiumokon keresztül, izgalmas fantasytörténetbe helyezve találkozhatnak saját népük legendáival. Magyar vonatkozásban Kleinhencz Csilla *Ólomerdő* című fantasykötete építkezik a gazdag magyar folklórhagyományából, és megemlíthetjük még Puska Veronika *Vétett út* című urban fantasy történetét vagy Szép Zsolt *Kárpát Walzerét*.

A *Bestiarium Hungaricum* meleg fogadtatása nagyszerű bizonyítéka annak, hogy a magyar néphagyomány egy kiaknázatlan kincsesbánya, amely itt van előttünk, körülvesz minket, és csak arra vár, hogy újra feltárjuk a kapuit, és új palástba öltöztetve napvilágot lásson a mai ember interpretációjában.

ÚTMUTATÓ AZ ÉLET ÉRTELMEHEZ A KÁOSZBAN

Ternovác Áron

Viktor E. Frankl: *Mégis mondj igent az életre! Logoterápia dióhéjban.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016

A Viktor E. Frankl *Mégis mondj igent az életre!* – *Logoterápia dióhéjban* című könyvében szereplő bölcsességek szinte minden nehézségünkre gyógyírként szolgálhatnak. Hogyan történhetett meg, hogy nem hallottam korábban a műről? – merül fel bennem a kérdés a memoár elolvasása után. Az alkotás az emberi gonoszság egyik legtragikusabb történelmi példáját dolgozza fel, mégis joggal lehet az élet himnuszának nevezni. „Végtére is az ember találta fel az auschwitzi gázkamrákat, de ugyanúgy az ember volt az, aki emelt fővel belépett ezekben a kamrákba a Smá, Jisráél imájával az ajkán” – írja a szerző. Olyan műről van szó, amely nem hiányozhat egyetlen otthon könyvespolcáról sem: általa sikerülhet más megvilágításba helyezni életünk korábbi tragédiáit, átértékelni döntéseink súlyát, saját kapcsolatainkat, valamint megtalálhatjuk azokat a célokat, amelyekért érdemes küzdeni az életben. Viktor E. Frankl gondolatai pedig mindig, minden körülmények között aktuálisak.

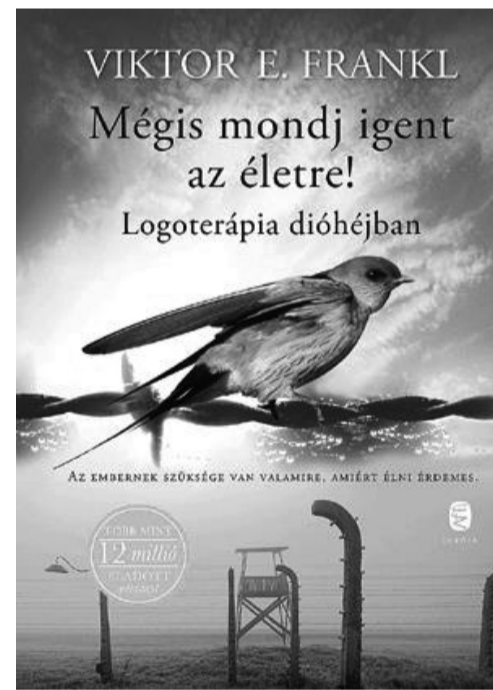
A kötet írója osztrák neurológus és pszichiáter, a logoterápia, az egzisztenciaanalízis, a pszichoterápia „harmadik bécsi iskolájának” egyik megalapítója 1997-ben, kilencvenkét évesen hunyt el. Könyvét azóta több mint harminc nyelvre fordították le, gondolatai olvasók tízmillióihoz jutottak el. Visszaemlékezését az amerikai kongresszusi könyvtár már évtizedekkel ezelőtt beválogatta a tíz legnagyobb hatású könyv közé. Nem is alaptalanul. Frankl hitelesen és őszintén tud beszélni az élet értelméről, nem csak ha-

talmas szakmai tudása és tapasztalata miatt: elsősorban azért, mert a borzalmas koncentrációs táborokban szerzett tapasztalatok árán tanulta meg a szenvedésben is megtalálni az élet értelmét. Az osztrák pszichiátert ugyanis 1942 őszén feleségével és szüleivel együtt a theresi-stadti koncentrációs táborba deportálták. Itt halt meg az édesapja 1943-ban. Időközben a gyermekükkel várandós feleségét a Bergen-Belsenben lévő koncentrációs táborba vitték, ahol később elhunyt. Egy évvel később, 1944-ben a könyv szerzőjét Auschwitzba deportálták, ahol korábban meghalt az édesanyja is. Frankl 1945. április 27-én szabadult ki. Közvetlen rokonai közül csak a nővére menekült meg, aki Ausztráliába emigrált. Frankl sokkolták az átélt traumák, szabadulása után tartósan mély depresszióba esett, ebből a helyzetből alig tudott felállni. Végül maga és mások szenvedései révén jutott arra a következtetésre, hogy a legabszurdabb, legfájdalmasabb és legembertelenebb helyzetben is van az életnek egy lehetséges értelme, amelytől a szenvedés is értelmet nyer.

A *Mégis mondj igent az életre!* – *Logoterápia dióhéjban* című, 243 oldalas művét két főbb tartalmi részre osztotta a szerző: az első fejezetben a logoterápia felfedezéséhez vezető útról számol be. Frankl bemutatja a koncentrációs táborok foglyainak lelkiállapotát a bekerülés, az ottani mindennapok és a szabadulás fázisaiban. Végigvezeti az olvasót a táborba való felvétel sokkján, a fokozatosan végbeműnő reményvesztés folyamatán, a hétköznapokat jellemző mérhetetlen apátián, a felszabadult foglyok zavarodottságán és megannyi más, a rabok körében jól megfigyelhető lelki mintázaton. „A 119 104-es számú fogoly beszámolója” – maga a

szerző aposztrofálja így művét, érzékelte, hogy az ember a táborban egy számmá degradálódik, mindent hátrahagy addigi életéből. Frankl nemcsak a családtagjait veszíti el, de odavész a tudományos munkássága, legcsekélyebb vagyontárgyaitól és ruháitól is megfosztják. A pusztaság lét marad meg számára. Az író szerint azonban ebben a helyzetben is megmarad az egyén belső szabadsága, amelyben meg tudja határozni, hogy miként viszonyul a körülményeihez. Frankl ezen a ponton felidézi: amennyiben Auschwitzban megfelelően teljesítettek bizonyos munkakörökben, cigikuponokat kaptak az SS-tisztektől. Egy dohánykupont egy tányér leveskuponra lehetett elcserélni. Aki élni akart, az meg is tette. A pszichiáter megfigyelte: a rabok, akik a dohányfüst elszálló pesszimizmusa mellett tették le a voksukat, néhány nap múlva – szinte kivétel nélkül – krematóriumban végezték. Ennek kapcsán a következőt írta: „Bármidre, amid az életben van, elvehetik tőled, kivéve egyet: a választási szabadságodat, hogy hogyan reagálsz egy helyzetre. Ez határozza meg a megélt életünk minőségét; nem az, hogy gazdagok vagy szegények, híresek, avagy ismeretlenek, egészségesek vagy betegek voltunk-e. Az határozza meg életminőségünket, hogy hogyan viszonyulunk ezekhez a dolgokhoz, milyen jelentéssel ruházzuk fel őket, milyen viselkedésmóddal reagálunk rájuk, milyen elmeállapotba kerülünk miattuk.”

A kötet második fejezete már ezekre a tanulságokra és életbölcsességekre koncentrálna, Frankl logopédiás terápiájára, amelynek az a lényege, hogy a legabszurdabb, legfájdalmasabb és legembertelenebb helyzetben is van egy lehetsé-

ges értelme az életnek, amelytől a szenvedés is értelmet nyer. „...élni nem más, mint szenvedni, túlélni pedig annyi, mint értelmet találni ebben a szenvedésben” – írja. Frankl szerint azonban a helyes megközelítés nem az, hogy mit várhatunk mi az élettől, hanem azt kell vizsgálnunk, hogy mit vár tőlünk az élet. A helyes felelet erre a kérdésre mindig a felelősség. Ez a hozzáállás – jegyzi meg az író – gyógyír lehet korunk nihilista filozófiájára, mely a „neurotikus fatalizmusával” az ember szabadságát tagadja. A folyamatos, összefüggő szövegben mindezt olyan finoman, alázattal tárja elénk a szerző, hogy csupán a könyv befejezése után veszi észre az olvasó, hogy itt egy valódi tanulmánytalálkozott az emberi egzisztencia mélységéről, és nem pusztán egy újabb kegyetlen történetet olvasott a koncentrációs táborokról.

ALMAÓRIÁS, LÉLEK-FONÁL ÉS TEJFOGAK ÖT GONDOLAT GERGIĆ ENA ALKOTÁSAIHOZ

Móricz Ildikó

Gergić Erna munkái régóta foglalkoztatnak. Mélyen beágyazódtak a lelkembe. Nehéz lenne ettől függetlenül gondolkodni vagy írni róluk. Zarvarba jövök, elbizonytalanodom, amint megpróbálok távolabb helyezkedni, hogy az értelmezés eszköze által hidat emeljek a képei és egy új szemlélődő között. Ebből a kettős helyzetből – igyekezve elrugaszkodni a személyesség talajától –, gondolataim megosztása révén, munkáit teljes bizonyossággal, szeretettel ajánlom megismerésre.

I. Műfaji meghatározás helyett

Amit látunk, az képző- vagy alkalmazott művészet? Reflektáló illusztrációk vagy autonóm alkotások? Kézzel vagy digitálisan készültek? Egyediek vagy sokszorosíthatók? Hova szánta őket az alkotójuk? Kinyomtatva kiállítások falaira vagy könyvekbe szöve? Képernyőre talán?

A fenti kérdésekre különböző mértékben, de mind igen a válasz, ezért a hagyományos és formális szemlélet nem megfelelő vezérfonala a képekhez való közeledésnek. Ezzel szemben az alkotó fogalmazásmódjának, attitűdjének vizsgálata már sokkal alkalmasabb kiindulópont. Képei egyértelműen a szellemi-lelki szférához tartoznak. A vállalás nagyívű, a megoldás viszont sosem harsány vagy provokáló. Az emóciók felszínre emelése leplezetlenül, de halkán, szinte észrevétlenül történik. A különböző emberi érzések, megélések, interakciók vizuális leképzése több irányba futva fejt ki hatását: gyógyul a szemlélő és az alkotó egyaránt, általuk pedig a világ is.

Ena munkáiból nem véletlenül emelkedik ki a rehabilitációs jelleg. Témaválasztásai is indukálják e hozzáállás és igény kirajzolódását. Az *Ott-hontalan* című sorozat II.-es és III.-as illusztrációi a hajléktalanság rendkívül nehéz, komplex léthelyzetére reflektálnak, az emberi környezetet, a hiányt és a nélkülözést asszociatív módon bemutatva. Mindezek tükrében nem meglepő az sem, hogy szakdolgozatának (amelyet a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán ír) központi témája a művészetterápia, azon belül a meseterápia, amely kifejezetten terápiás illusztrált könyvekben összpontosul.

Ez a nézőpont helyezi kontextusba Ena illusztrációinak gyógyító szándékát, amely lépve a képzőművészet kevésbé megfogható szerepéből, elmozdul a (terápiás célokra) alkalmazott művészet felé, ugyan-

akkor megtartja az autonóm alkotásmód szabadságát és kötetlenségét.

II. A szépség

Következő gondolatommal egy olyan kifejezésbe botlok, amely szinte teljes körű száműzésben részesül a szakavatott művészeti elméletírók, esztéták vagy kritikusok körében. Ennek okát nem vitatom, hisz többszörösen elhasznált, szubjektívítással vádolható, gyakorlatilag bármilyen egzakt jelentéssel összeegyeztethetetlen jelző a „szép”. Mivel a felsorolt szakmák közül egyik sem sajátom, így kijelenthetem, Ena rajzain a szépség és a finomság szembeötlő, de esztétikája nem öncélú vagy exkluzív. A világ fájdalmait, nehézségét és komplexitását nem zárja ki. A megvalósuló szép a feldolgozás, megélés folyamatának eredménye. Továbbá eszköz, amely segíti nézője bevonását, esetleges gátjainak leépítését. A képek titkokat, meséket megelevenítő, intimítással átszótt részletei megkövetelik, hogy közelebb hajoljunk. No, nem csupán hogy jobban lássuk, hanem mert jó a közeliükben lenni.

III. Tökéletlen szimmetria

A rajzokon feltűnő, kissé csorba váza bája felüldülés és hatékony szembeállítás az erőteljes ítésmény-tekintély orientált mindennapok olvasztótegyelében. A tényt, miszerint a valódi ember törekény, leplez-

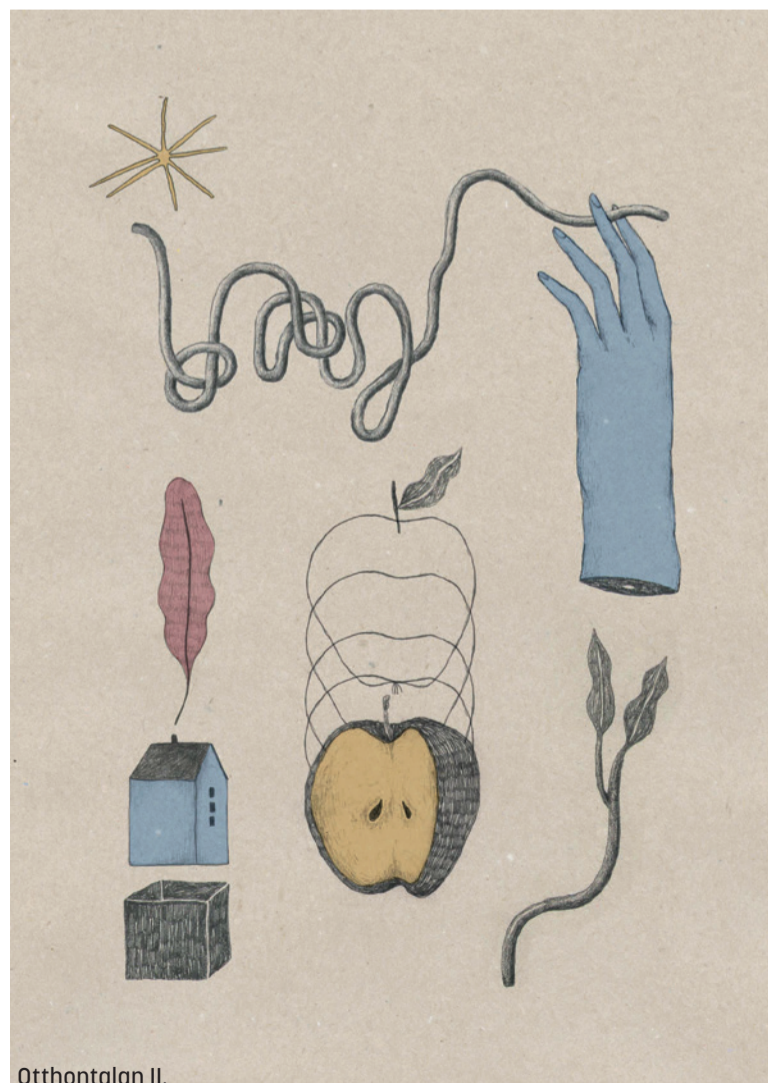
Két csepp

ni igyekszünk – külső és belső benyomások hatására. Felváltalt „gyengeségünk” vagy érzékenységünk bátorságunk mutatója – lehetne. Ena munkáin a sebezhetőség nem csupán elfogadva, hanem éltetve van.

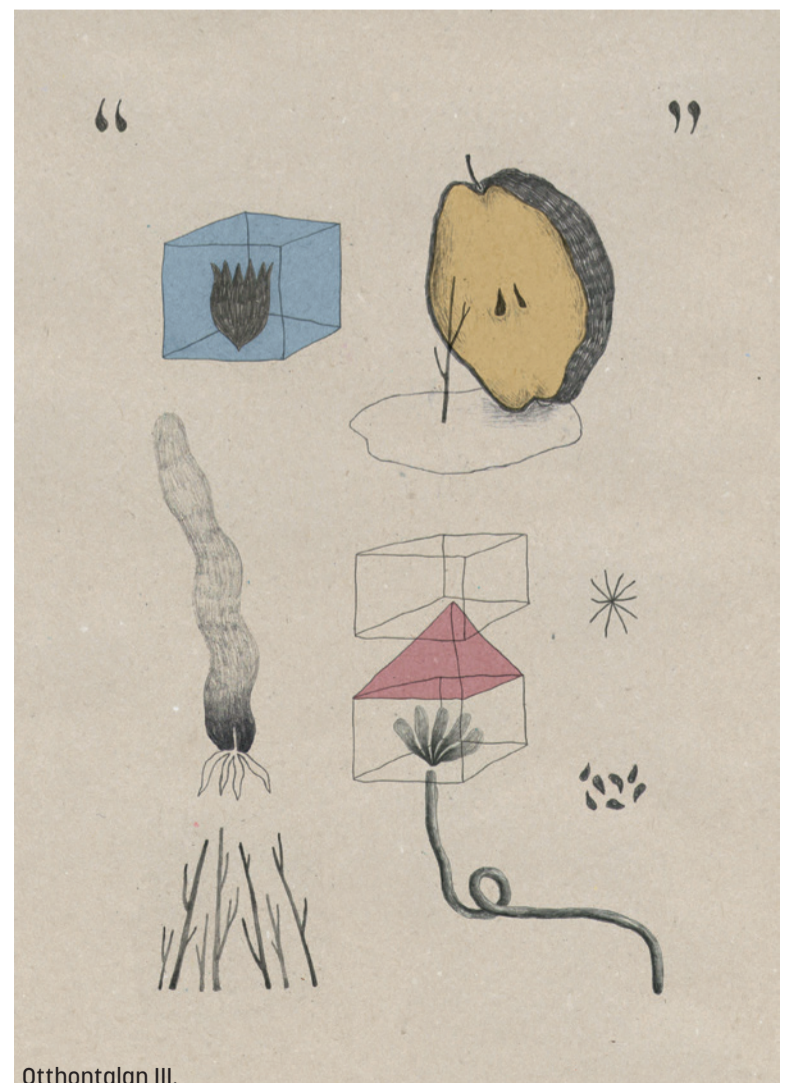
Kompozícióin olykor szándékosan elvétett szimmetriával találkozunk, mivel a teljesség stabil és kikezdehetetlen álla-

potát gondosan feloldja, sérülékenyebbé váltja. *Megágyazunk* című alkotásán átlósan elhelyezett emberi figurák fogják közre a cselekményt, ám az általuk tartott takaró széthasad. A szakadásból kibontakozó megpróbáltatás illusztrálja, milyen nehéz, az előbukkanó házikó pedig, hogy mennyire szép a közös teherviselés.

Alaposabb szemlélődést követően észrevehető, hogy Ena képein a szimmetria annak a segédeszköze, hogy alanyai párokba rendeződhessenek. Az összekulcsolódó növények (*Apró*), vonalak (*Két csepp*) vagy más organikus formák (*Some cosmic business* vagy *Trinkets of healing*) egyaránt erre utaló példák.

Ott-hontalan II.

Ott-hontalan III.

Tejfogak III.

A szimmetriát azzal is enyhíti, hogy apró elemeket helyez a „főszereplő” alakzatok köré, amelyek interakcióba lépnek egymással. Felmerülhet a kérdés, hogy ami kicsi, az lett kicsinyítve, vagy ami nagy, az lett nagyítva valóságunkban fellelhető megfelelőikhez képest. Apró házikó vagy almaóriás? *A Tejfogak III.* című illusztráción egy gyakran visszaköszönő forma látható – az apró olló és egy hozzá képest hatalmas eperpár. Érdekes, hogy ez a súlyozás nem torkollik hierarchiába, a kis formákat nem uralják le a nagyobbak. Valamiképp ez a különbség is tovább finomítja az érzékenységet, emeli a közeg intimitását, ahelyett hogy felszámolná azt.

IV. Gyökér – vonal – labirintus

A vonal-, fonál-, cérna-, hajszál-, madzag-, szálkontúr meghatározó elemei Gergić Ena vizualitásának. Összekötve a szereplőket egymással vagy saját magukkal, a közöttük lévő kapcsolatáról is beszámol. *A Tejfogak I.* képen a növény gyökérzetből származó szökkenve elfeledi, hogy minek is indult, hosszú, kacskaringós madzaglabirintust alkotva tér vissza eredeti mivoltához. *Worth Collecting* című munkáján a szár még az előző példánál is egyértelműbben mutat ilyen jellegűt: a kéz mozdulatá-

ból az olvasható le, mintha kibontaná, kikötné azt.

A vonalak, kontúrok ugyanakkor testnélküliséget is kifejezhetnek, a fizikai valóság felbomlását. Megfigyelhetjük, ahogyan bizonyos képeken valaminek a kontúrja belelóg egy másik, kitöltött testbe vagy saját magába (*Otthontalan II.*). Mivel Ena alkotásain az elemek konkrét tér nélkül lebegnek, így az is lehetségessé válik, hogy a fizikai testek és körvonalaik egymástól elcsúszva egészítsék ki egymást.

V. Emberi jelenlét és saját szimbólumtár

A munkákon kevés az emberi figura, egyének helyett kezek, embersziluettek jelenítik meg az élőlények ezen csoportját. Témájukat, nézőpontjukat tekintve mégis az emberi létezés módját, jellegét, kontextusát és mélységet fürkészik. Megannyi apró tárgy hirdeti: itt emberi lét található. A *Trinkets for healing* című illusztrációt kémlelve ásatások eredményeit feltáró régészeti kiállítások juthatnak eszünkbe. Az ember és tárgyai kapcsolatáról akár több évmillió távlatából is bizonyosságot nyerhetünk, ugyanakkor az ezt körülölgő mítosz máig lehetőséggel szolgál a gondolkodásra vagy az alkotásra.

Az emberi jelenlét nyomai főként használati eszközök és tárgyak: apró olló, bögre, váza, vil-

la... alakjában jelennek meg. Képeink gyakran visszatér egy-egy elem, rámutatva a tárgy fontosságára, pótolhatatlanságára.

Sajátos, évek óta alakuló és bővülő szimbólumtára részét alkotják az ornamentikus és zoomorf formajegyek – de ráismerünk egzakt állatokra és növényekre is. Alkotásain a valóságban létezőket és létezhetetleneket könnyedén, minden kétséget kizárva jeleníti meg egymás mellett.

A fentieket gondosan gyűjtögetve, rendezgetve képződött egyedi szimbólumrendszere, amely a képei közös nevezőjévé vált.

De miért fontos egy *kagylóhéj*? Egy régi *olló*?

Itt volt a világon és a házbán, ahol felnőtt, mielőtt még ő maga lett volna? A nagyanyja, dédanyja hagyatéka? Szabóolló, nehéz, hideg, fémes a tapintása, görbületeit úgy ismeri, mintha a tulajdon teste része lenne? Pedig ritkán nyúl érte, hogy használja. Van másik, újabb, a célnak megfelelőbb. De melyik célnak? Egyikkel vágni tud, a másikkal bizonyosságot szerezni a létezésről. Nem ismer olyan valóságot, amiben nincs meg ez az olló. *Ezért félelmetes a jövő?* De mindig lehet mit tenni: le tudod rajzolni! Ez nem pusztán nosztalgia, hanem kapaszkodó, talpalatnyi biztonság a formális és informális világ folyamatos áramlásában.

A Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán grafikusművész szakon végzi tanulmányait. 2019-től 2022-ig a Drukker nyomdaközösség tagja. Számos csoportos kiállításon vett részt Szabadkán, Pécsett, Budapesten és legutóbb Sátoraljaújhelyen. Munkássága gyakran a tervezőgrafika és a képzőművészet határmezsgyéjén mozog. Rajzain általában szimbólumok felsorakoztatása, azok interakciója és közös szimbólumrendszerre alakulása látható. Kiindulópontja inkább az érzések szférája, mintsem a fizikai valóság – ezt hivatott tükrözni a konkrét terek hiánya. Munkái közös nevezője, hogy a sebezhetőséggel, intimitással kapcsolatos gondolatait artikulálja képi formában. Ehhez a természet világát, érzékeny és apró formákat hív segítségül, hogy a megfigyelésük megkívánja a közelséget, amit képviselnek.

Trinkets of healing

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
Bakos Réka (1996) néprajzkutató (Csantavér)
Banka Gabriella (1961) színész, költő (Csóka–Norfolk)
Bence Lajos (1956) költő, publicista (Lendva)
Blazsanyik Zsaklina (2002), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem drámapedagógia szakos hallgatója (Verbász)
Budai Ágota (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
Csik Mónika (1978) költő, író (Szabadka)
Csorba Béla (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)
Dévity Tamás (2006), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Kishegyes)
Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)
Haramza Kristóf (1996) író, újságíró (Mohács)
Jódal Rózsa (1939) író (Újvidék)
Klemm József (1954) költő, újságíró (Újvidék)
Léphaft Pál (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
L. Móger Tímea (1981) költő, újságíró (Doroszló)
Lovas Ildikó (1967) író, szerkesztő, kulturális szervező (Szabadka)
Madár Anikó (1984) újságíró, szerkesztő (Újvidék)
Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva–Budapest)
Móricz Ildikó (1997) grafikusművész (Topolya)
Oroszi Armand (2005), a Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Tóthfalu)
Patyi Szilárd (1987) történelem–filozófia szakos tanár (Szabadka)
Saitos Lajos (1947) költő, szerkesztő (Székesfehérvár)
Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
Ternovác Áron (1996) újságíró (Temerin–Budapest)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Zakinszky Regina (2007), a Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Temerin)

Lapszámunkat **Gergić Ena** alkotásaival illusztráltuk.

novella

AZ ÓRÁSMESTER

Csonka Péter és piros arcú felesége, Zeller (született Zwiebel) Irma, akinek az apja sváb, az anyja bunyevác származású volt, Csamoklyáról költöztek a városba még a háború előtt, amikor az óragyár még itt működött. Csonka ipariszkolát végzett Baján, órásmesteri vizsgát tett a Duna-parti városban, majd hazatért szülőfalujába. Ott kért és kapott órásmesteri iparengedélyt. Kerényi utcai házuk kis műhelyében, amelyet a gang elején alakított ki Csonka úr külön bejáráttal, s a fala majdnem mind ablaküveges volt, hogy jól lássa az apró alkatrészeket a mester, akinek jobb szemén vagy a fölött mindig ott volt az odaerősített nagy dioptriás nagyító fekete foglalatban, sokan megfordultak, hiszen korábban csak kocamesterek javították úgy-ahogy az órákat, vagy pedig Zomborban kellett javítót keresni. A falusi órás leginkább faliórákkal foglalatko-

vers

Oroszi Armand

Éden

A tudás fájáról étkezem,
egyre gyöngébb a két kezem.
Nem értem. Hisz azt mondták,
jó lesz, ha ezt teszem.
És mégsem. Az emberek
végtelen bűnének súlya
nyomja lelkem.
Hatalmas üresség tátong
most szívemben, s
betölteni mivel nem tudom.
Ketten vagyunk csak, és
persze az Úr, de igaz
lenne mindaz, amit látok?
Patakzó vér, fiaik sirató
anyák, férjeik gyászoló
asszonyok és félárva gyermekek.
Ó, Uram, mondd, valóság
lenne majd mindez?
Belőlünk ne sarjadjon semmi,
nehogy látomásom igaz legyen.
S ha netán mégis,
kíméld meg, kérlek, őket
mindattól, amit elkövettem.
Ne hagyj, hogy a gonosz
uralkodjék felettem, s
mindafelett, amit te oly nagy
szeretettel teremtettél.
Nekünk, az embernek.

Móger Tímea

Lárma

Testek (h)arca
A seolba tart
Élő jóslat a halál
Az ember nem tudja
Megköszönni az állat
Háláját
A növények meghajolnak
Az állati éhség előtt
A természet tudja
Magát türtöztetni
Az élet érdekében
Az ember tétlen
Az elmúlással szemben

Látva látja
Kisüti a retinát
A létezés ragyogása

dott, azok jelentették a legtöbb hasznot. Az ébresztőórák, a vekkerek, amelyekhez legjobban értett, még nem terjedtek el túlságosan. A parasztembert nem az óra keltette, hanem a napkelte, a virradat. Ünnepnep a harangszó figyelmeztette templomba készülésre. Ha netán orvoshoz kellett mennie, vagy postára, azt mindig a reggeli, kora délelőtti órákban intézte. A karórák az ő jövetelekkor kezdtek divatba jönni, előbb a fiatalemberek, legények körében a svájci Darwil, majd a nagylányoknál is, akiknél a kisebb Doxa volt a menő. De ezeket nem viselték mindennap, inkább ünnepi kiegészítőként tartoztak az öltözékükhöz. Az iparosok dolgoztak leginkább az órát nézve, illetve dolgoztattak segédrel, inassal. A gyári munkások száma még nem volt túl sok a néhány helybéli konzervgyárban, kendergyárban, téglagyárban, festőüzemben. És a tanítók figyelték az órát az iskolában, akiknek a perc számított időegységnek. A módosabb házakban a faliórák jobbára a tisztaszobákban lógtak az oldalfalon, a barna ónémet bútor mellett, szemben a sötétzöld és barna árnyalatú, magasra rakott, nyomott szemekkel díszített cserépkályhával, amelynek tornyát tulipándísz ékesítette. Ezek az órák szép hangon ütötték a felet és az egészséget, ingájuk rézvörös volt, csontfehér számlapjukat a számok feketék. Hangjukat a tulajdonosaik hamar megszokták. Padlóórát pedig csak a főtisztelendő úr tartott, a gazdag plébánián. A sváb, a bunyevác és a magyar katolikusok, bár vigyáztak a pénzükre, de a papjuktól, az egyházközségtől nem sajnálták az évi jövedelmet. Annyi út menti keresztet és szobrot sehol másutt nem emeltek, mint abban a faluban. Még a tizenkét apostol szobrát is körbeállították a templom mellett, amilyent az egész Alföldön nem lehetett látni.

Csonka Péter jól képzelte el az órásmesterséget. Üzlete is megelégedésére indult. A falubeliek nála javították óráikat, a fiatalok pedig nála nézelődtek, ha új karórákat akartak vásárolni. Ugyanis Csonka Péter néha ellátogatott a kissé távolabbi nagyobb városokba, ahol ismerősei, szaktársai éltek, s náluk vásárolt néhány újdonságnak számító karórákat, amelyet a városiakok náluk adtak el, ha pénzre volt szükségük, vagy pedig a javítást nem tudták kifizetni. Így tudott ő tetszetős és mégsem túl drága karórákat is venni, majd eladni, bár arra engedélye éppen nem volt.

Amikor azonban egy tűzvészben leégett a fél falu, az emberek az elvesztett holmijukat igyekeztek pótolni: bútort, ágyneműt, ruhát vásároltak, s nem futotta nekik a kiegészítőnek számító karórára. Szerencséjükre az ő falurészüket nem érte e tragédia, így a műhely fölszerelése épen megmaradt. Akkor indult el Csonka Péter szerencsét próbálni a nem is olyan távoli és gazdagságáról híres Apatinba, ahol a sok ipari cég mellett óragyár is működött a világháború után, a híres Iskra gyár, ahova sokszor kerestek képzett szerelőket. Csonka Pétert is hamar alkalmazták a vekkerek ébresztőjét beszerelő részlegben. Az óragyár jól működött, a dolgozók is elégedettek voltak a bérükkel. Csonkáné nem is keresett munkát magának, a bérelt lakást tartotta rendben. A Mittelgasse bal oldalán álló első négyablakos,

sötétzöld zsalugáteres keresztház hátsó traktusát kapták meg az idős özvegy Milla Reginától, akinek férje a háborúban szerzett betegségében hunyt el, lányai pedig már rég férjhez mentek a városban.

A ház, amelyben lakást kaptak az órásék, a Fő utcára merőleges utcában állt, a sarki épület mellett, amelyel szemben az apatini városháza magasodott. A gazdája még a 19. század végén építette egy alacsonyabbnak a helyén. A fia, Milla Izidor egyidős volt a később ismertté vált szabadkai, szegedi, majd budapesti építőművésszel, a szintén apatini Raichle Ferencel. Együtt jártak az elemi iskola alsó osztályaiba. Később Raichle elköltözött a városból, míg Milla ott maradt a szülői házban, és a sörgyárban kapott jól fizetett erjedéstechnológusi állást. Egykori osztálytársával olykor-olykor találkoztak, ha Raichle éppen a városban járt. A század első éveiben egyre többet jött az építész a szülővárosába, ugyanis az előjáróság őt bízta meg egy ízléses városi palota, a városháza tervének kidolgozásával, majd építési felügyelőnek is. A férfiak akkor már jó harmincas éveikben jártak, a szakmájukban megbecsült személyeknek számítottak. Raichle rokonai még éltek a városban, ő mégis iskolatársánál, az építkezéshez közel lakó Milla Izidornál kért s kapott szállást, valójában egy utcai szobát. Nagyon elégedett volt a szállásával, barátkozott a már nős Izidorral, együtt töltöttek néha pár hetet is. Ferenc építőmérnök sokat számígtatott, tervezett, rajzolt. Eleget akart tenni válogatós megbízóinak. A legelső tervét ugyanis nem fogadták el, drágállották. Kisebbre, kevésbé díszesre, olcsóbban kivitelezhetőre kellett változtatnia. Rajzai ott heverték, eléggé kuszán, egymáson a szobájában egy zöld bársony, virágos díványon. Izidor többször is bement vendégéhez, s nézegette a tervrajzokat. Dicsérte mindet, hiszen formások, esztétikusak, remekek voltak, és többféle építészeti irányzat elemeit is mutatták. Az egyik pedig szinte nem is különbözött a végtére is elfogadottól. Az elvetettek közül az építész hármat is a kezébe nyomott Izidornak, vigye, ha annyira tetszik neki, s építtesse meg magának, mondta viccelődve. A gazda öröme fogadta el a tervrajzokat, feleségével élvezettel nézegették őket. Lányaiknak is megmutatták, de ők még fiatalok voltak mindazok megértéséhez, értékeléséhez. Amikor pedig a városháza elkészült, az építész megköszönte a vendéglátást, amiért fizetnie semmit sem kellett. Milla Izidor örült, hogy ilyen eminens alkotót mondhatott barátjának, vendégének.

A nemsokára bekövetkezett háború után, amikor a Duna mente nagy ívben az új délszláv állam határa lett, Milla Izidornak is katonának kellett mennie. Lábszára sebesült meg, és nem kapott kellő ellátást, gyógykezelést. Végül amputálták a jobb lábát. Azután le is szerelték, hazaküldték, de a seb nem tudott begyógyulni. Milla Izidor megmaradt combcsontja elüszkösödött, s a halálos betegség ellen nem volt gyógyszer. Fia-talon, negyvenkét évesen hunyt el. Özvegye és lányai ott maradtak a házban. Milláné, Regina asszony, félt a megváltozott államrendtől, a más nyelvű hatalomtól, s bizonyos dolgait, amelyeket

értékesebbnek vagy gondot okozhatónak vélt, elrejtette a házban, a pincében, a padlásán, a kertben. Mindezt a lányainak is elmondta, amikor ők férjhez mentek, s új életet kezdtek a férjük oldalán.

A Milla lányok ritkán látogatták anyjukat, a maguk családjával voltak elfoglalva, így még jól is jött a néninek a fiatal albérlő házaspár. Csonkáné szívesen vásárolt be az özvegynek, söpörte a ház előtt az eperfa leveleit meg a medveszővő hernyók piszkát, s még a virágoskeretet is igyekezett úgy gondozni, ahogy a házinéni mondta neki. Újra szép lett az udvar. A bejárati ráncos kiskapu felső része ismét nyitva állt a járókelők szemének, hogy megcsodálják a fehér és rózsaszín hortenziabokrokat, a szomszéd ház árnyékának hűvösében nyíló nagy levelű fehér árnyliliomokat meg az udvari járda mellett egész évben nyíló és sok színben tarkálló porcsinrózsákat, azaz a kukacvirágok széles ágýása-it. Ezt a kiskaput Regina néni nyitotta ki mindennap nyolc óra után, s azután ott álldogált az oszlop mellett, hogy lássa, mennyire élvezik az ő szép udvarát az arra járók. Több ilyen kapus ház is volt a városban, jobbára a módosabb házaknál, ahol az udvarba már nem járt be semmiféle szekér vagy más jármű, így szép virágoskertek díszeltek. A kiskaput senki sem bántotta, esetleg csak megállt pár percre a szépet kedvelő ember. Nyáron este hét óra tájban zárták be a kaput, de azt már Csonkáné, nehogy Regina néni megbotoljék valamely téglakiálló sarkában. A gazdaasszony és a lakó jól kijöttek egymással, szinte már egy családnak is érezték egymást. Csak a konyhájuk nem volt közös, azt Regina néni nem akarta. Ő csak a maga szakácstudományában bízott. De az asztalára került boroccska is a kertből származott, amelyet ugyancsak Irma asszony tartott rendben nyitástól takarásig. Az ő csamoklyai közösségében nagy tisztelet övezte a szőlőt, jól tudták gondozni, s ezt a Zwiebel lányok is rendszeren elsajátították. Csonkáné metszette a tőkét, kékköoldattal és kevés olított mésszel kevert vízzel permetezte a leveleket, kacsozta a hajtásokat, s a nyár végén, amikor Regina néni is jóváhagyta, leszüretelte a gazdag rizlingfürtöket, majd késő ősszel földet húzott a tőkékhez, vagyis betakarta őket. A szőlőből maga készített bort, amelyet a gang végében érlelt, figyelte a must forrását, fejtette le a habzót, kóstolta a murcít, a rámpást, ahogy ők mondták, s vitte a pincébe a már elkészített hordókba a bort. Két hordóval termett szinte minden évben, s azt Regina néni elosztotta Irma és a maga konyhája között. A borfejtést is Irma intézte, és soha nem virárgzott, nem pimpósodott meg a bor az ő pincéjükben. A talpraesett, ügyes asszony nem volt rest sem hordót mosni, sem gangot meszolni, sem egyéb házimunkát elvégezni. A lakásban takarítania nem kellett, ugyanis Regina nénihez régóta fogadott asszony járt, egy özvegy sváb hajóshoz feleségül a Tisza mentéről ide érkezett szegényebb magyar asszony, aki a mosást és a takarítást elvégezte. Nem cselédként, csak a hét két napján jött. Róla nem mondott le az új lakók érkezése után sem. Utána minden patyolattiszta lett a felső szobákban, a márvány az éjjeliszekré-

Silling István

Worth collecting

nyen, a falióra minden dísz, a három nagyobbacska családi fénykép rájá, a feszület az ajtó felett. Minden. A rongypokrócok mosását pedig szép, meleg időben az udvaron végezte háziszappannal a város széléről bejáró cigány asszony, akivel Regina néni svábul beszélgetett. A pokrócok a hátsó udvarban száradtak ilyen alkalmakra készített léccálványon. A Milla lányoknak nem is volt többé gondjuk édesanyjukra. Csonka Péter pedig nyugodtan dolgozhatott az Iskrában mindaddig, míg a nagy változás meg nem történt az országban. Őt nem hívták be katonának, ugyanis az óragyár apró alkatrészeket is gyártott, amelyekre a hadsereg fegyverzetében mutatkozott szükség. A gyárból az itthoni német munkások közül többen beálltak önkéntesnek a Wehrmacht csapatába. Az otthon maradtokra nagy szükség volt. A régi gyártulajdonosok közül a zsidó családot mindenestül elhurcolták.

Regina néni a második háború vége előtt csendesen elszenderült. A temetés tisztességesen, a hagyományoknak megfelelően történt. A koporsót a kápolnából a lányai követték, majd az unokák. A nénit az alsó temetőben levő családi kriptában, közel a Fernbachék Szent Antal-kápolnához, a férje mellé helyezték, majd a sírt befalazták, és még abban az évben bevették a fekete márványobelisk alsó részébe: Milla Regina 1864–1944. A házról és a határban levő tíz hold föld örökléséről a lányok várták a hagyatéki tárgyalást. Azután, a lakók szeme láttára, megkeresték az elrejtett értékeket. Meg is találták, s mindent elvittek.

Időközben elérte a várost az előretörtő katonaság, jöttek az oroszok meg valamennyi szerb is, akik partizánnak mondták magukat. Olyan általános társadalmi kavargás támadt a városban és az egész Duna mentén, hogy mindenki rettegésben élt. A jövevények hangosabbak voltak az otthoniaknál. Ijesztgették is őket. Az Iskra gyár is megszűnt dolgozni egy időre. Csonka Péter is ott-

hon maradt, s még az utcára sem járt ki. A kiskaput is zárva tartották. Az ősz végén az oroszok átértek a Dunán, a haderő vonult észak felé. A városházán többé nem volt helye az előző előjáróságának, mindenkit kizavartak. Később néhány németül is tudó magyar köztisztviselőt visszahívtak, ugyanis nélkülük nem tudták intézni az irányítást. Hivatalos nyelvvé a szerb vált, s az iratok is mind cirill betűsek lettek. Az új okmányokra a nevek szlávossá kerültek: Јован Шмит, Јелисавета Кинстлер. A hivatalos iratok alján kötelezően ott állt: Смрт фашизму, слобода народу, valamint a cirill betűs pecsét.

A bírósági hivatal sem dolgozott sokáig. Milla Regina néni egyik lánya családotul elmenekült a városból. A másiknak szerb férje volt, aki a vámhivatalban dolgozott évek óta. Ő próbálta intézni az örökösödést. Az elmenekült svábok vagyonát államosították, de a Milla-házat a vámhivatali vőnek a közbenjárására nem bántották. A lakók is maradhattak, csak az örökösök arra kérték őket, hogy költözzenek a felső házrészbe, így biztosítva annak sértetlenségét. Csonka Péterék fel is költöztek a nagyobb szobákba, a szép bútorok közé, míg a magukét a mosókonyhában húzták össze.

Az új időszámításban az Iskra gyár felszerelését mindenestül Zimonyba szállították. Nem ez volt az egyetlen eset, amikor az új ország északi részét képező korábbi vagyont, gyárat, ipari létesítményt központi rendeletre a Dunától délebbre hurcolták, egészen a Száva alá. Így lett az apatini óraművekből is Insa Zemun cég. Csonka Péter pedig munka nélkül maradt, hiszen a munkásokat már nem vitték magukkal.

A műszerész egyik napról a másikra alkalmi munkás lett, napszámos. A földműves magyar családok, akiknek még maradt vagyonuk, bíztak rá veteményest, kerti ásást, elvégre tudták, hogy finomműszerész keze nem szokott a kukoricakapáláshoz. Csonkáné továbbra is gondját viselte mindennek

a ház körül, de többször zaklatták, fenyegették, szidták az anyját. Azon az őszön, amikor a hosszú, tömött szerelvények megérkeztek a városba a sok nincstelen emberrel, már az ő bizalmasuk sem tudott mindenben segíteni. Egy ideig állta a lakásosztó bizottság elnökének szemrehányását, míg érélyes fenyegetést nem kapott a szomszédba már beköltözött likai telepeseiktől, akik nős fiuknak erőszakosan követelték a házat.

Csonka Péteréknek végül menniük kellett. Az összecsomagolt holmit a kamrából kihordták az udvarra, és a szomszéd faluból fogadott parasztember spediterkocsijára próbálták felrakni, már ami ráfért. Feltekert szőnyegek, két szép csillár lent maradt a földön. Az egykori gazdának is ott kellett lennie a csomagolásnál. Nem szívesen tette, becsülte az anyósa gondozóit. Végül három festett deszkaramás fényképet hozott ki a házból, s azokat adta emlékebe Csonkáéknak. A kocsis elindult a szomszéd egy öreg vályogházat, amely-

ben meghúzhatták magukat. Régi otthonukba nem mehettek. Az üresen hagyott házukat már új telepések bitorolták. Ősz volt, eléggé hűvösre fordult az idő. Csonka Péter a faluszéli gödrökben szedegetett ágfát, karókat, elhagyott kukoricaszárat, amivel valamelyest fűteni tudták szobácskájukat.

Rettenetes telet kellett megérnie a házaspárnak. Még a megmaradt holmijukból is eladogattak pár dolgot, hogy élelemre jusson. Alkalmi munkát is ritkán kapott valamelyikük. Ha lehetett, az asszony is elvállalt minden munkát, a férje néha istállókat tett rendbe, máskor vermet ásott, disznóvágásnál segédkezett. Olykor egy csupor tejet kapott, egy bögre tepertőt, s karácsonyra még egy egész kenyeret is küldött nekik a kántor felesége, meg pár almát és néhány szemdiót. Péter a falusiak óráit is javította, ha megkérték. Ezt a munkát jól végezték, hiszen ez volt a szakmája, ehhez értett a legjobban. Így tudott pár dinárt is keresni. A nagyobb javításokat vállalni nem merte, mert tudta, hogy nem fogják kifizetni. Előfordult, hogy az ilyen vicik-vacok órákat ott is hagyták nála. Ezeket aztán ő lassanként csak megjavította, hogy mutassák ezt a cifra időt, s szóljanak, ha lehet, hajdani szép hangjukon. De a szüette farészeket már nem tudta restaurálni. Ott álltak a ház másik szobájában, kelletlenül.

Nem járt hozzájuk senki. Egyedül a zombori tollas vándorcigány nyitott ajtót, árut keresve. Nem volt már Csonkáéknak fölösleges tolluk, de a szemfüles kereskedő belátott a függöny nélküli másik szobába. Ott látta meg a falon sorakozó órákat. Csonka Péter nem adta el neki azokat, mert még a kettesük heti kenyéradagjának árát sem kínálta értük. Inkább elküldte a handlét. Egy idő múlva azonban öreg furgon állt meg a ház előtt, s kalapos, nyakkendő férfi szállt ki belőle. El is mondta, hogy a megyeszékhelyről jött, s az órákat jött megnézni, esetleg megvenni. Magasabb árat kínált, azonnal fizetett volna. Csonka Péterék összenéztek, s tudták, hogy

még a múlt havi tejpénzt sem fizették ki. Végül Péter beadta a derekát. De az úrféle, tisztára borotvált férfi, akinek csupán a fekete télikabátja volt kissé kopottas, és fekete magas szárú bőrcipője újnak hatott, a falon függő három fényképet is kinézte magának. A fényképek nem érdekelték, pusztán a kereteket szemrevételezte. Nézegette a képek hátoldalát, miként is vannak a képek odaerősítve. Vitte volna azokat is. Csonka Péter így már kevesellte az ígért pénzt, s emelt az áron. A jövevény az egyik kép hátoldalának jobb alsó sarkából kivett néhány szöveget, megemelte a papírt, hogy alánézhesen, majd visszadugta a kis szöveget. Folyt tovább az alkudozás, míg a végén a nyakkendő vevő ráígért az árra. Akkor már Csonkáék kissé nyugodtabban adták oda a képeket is. Kellett a pénz, és a több mégiscsak jobb volt. A fekete kabátos pedig fizetett, s elvitte a furgonján az órákat meg a képeket. Csonkáék eladták az apatini emlékeiket is. Lett egy kis pénzük adóságra, élelemre. Alig tudták átvészelní a hideg évszakot. A sváb származású Csonkáné Zwiebel Irmát és a férjét a következő évben már a németországi Tütlingen városka befogadóközpontjában érte a nyár. Maguktól hagyták el a szülőföldet, és kivándorló nemzetársikkal a biztonságosabb helyet és a biztosabb megélhetést keresték.

Zomborban a fekete kabátos férfi hamar rájött, hogy a megvásárolt fényképek mögött még egy-egy kartonlap volt elrejtve. Amikor óvatosan kibontotta őket, a kartonokon egy épület terveinek ceruzarajzait pillantotta meg. Mindegyiken ugyanaz az épület, csak más szögből nézve, és bizonyos változtatásokkal. Az emeletes épület sarkán magas torony állt, ablakai körül cikornyás növényfolyam. Az ablakok közötti részen kék, vázáknak vagy bábuknak beillő alakok, fölöttük díszes szívminitázat. Csak az egyikben nem volt torony, az szerényebbnek tűnt. A vizsgálódás során az új tulajdonos meglátta a rajzok sarkán az írást: F. Raichle, 1906. Ez nem mondott neki semmit, bár az épület látványára hajazott kissé, de bizonytalanul. A rajzok egyszerű grafitceruzával készültek, s a gazdájuk nem tulajdonított nekik nagy értéket. Mindenesetre elvitte őket a városi múzeumba, ahol a híres festőművész igazgatta a gyűjteményt. A festő maga sem ismerte fel sem az épületterveket, sem a tervezőt. De amikor a múzeumba sokat járó helyi író is meglátta a rajzokat, ő azonnal tudta, hogy a szomszéd város legszebb épületének, az apatini városházának a tervei, méghozzá több változatban. Az építész nevét is ismerte, Raichle Ferenc volt, aki a legszebb szabadkai palotát építette magának 1904-ben.

A tervek nem maradtak a múzeumban. A fekete kabátos férfi nagy reményekkel vitte haza őket, majd fölkereste az apatini városházán az egyik újonnan jött kulturális referenst. Annak legfőbb dolga a likai táncsoport megalakítása volt, hogy ideérkezésük évfordulójára bemutatassák őshazájuk kólóit. A rajzokra pillantott, írásztala fiókjába dobta őket, akár a sutba, a tulajdonost pedig hangos szóval, mérgesen kiebrudalta irodájából. A megszeppent tulajdonos tiltakozott néhány tisztviselőnél, míg végül a rendőrség el nem vitte. Weibl Ábel soha többet nem látta viszont a képeit. Azok szőrén-szálán eltűntek a városháza süllyesztőjében.

átmentett történelem

„PETROVGRÁD NAGYASSZONYA”

Dr. Várady Imréné 1938-ban bekövetkezett halálának híre a Reggeli Újság hasábjain

Minden sikeres férfi mögött áll egy nő – tartja a régi közmondás. Erre a megállapításra a történelemben számos példát találunk, még akkor is, amikor egy olyan kisközösség múltját lapozzuk fel, mint a délvidéki magyarság. Dr. Várady Imre a délvidéki magyarság két világháború közötti történetének egyik kiemelkedő személyisége. Politikai tevékenységét Nagybecskerekben kezdte még a századfordulón. Országgyűlési képviselő is volt a magyar parlamentben, ahol az ellenzék sorait erősítette. Az impériumváltás után a Monarchiában szerzett politikai tapasztalatait és kapcsolatait arra használta fel, hogy a Magyar Párt megszervezését segítse. Főleg a bánáti magyarság szervezkedésében ért el kimagasló eredményeket. Később a Magyar Párt parlamenti képviselőjévé választották, így a magyar parlamenti képviselőség után az SZHSZ Királyság országgyűlésébe is beülhetett. Dr. Várady Imre a politikai tevékenységének köszönhetően nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett a délvidéki magyarság körében.

Dr. Várady Imre életútja jól ismert, számos könyv, tanulmány született politikai pályájáról. Kevesébb ismert azonban, hogy a politikai felesége, dr. Várady Imréné (szül. Putz Metta) szintén aktív szereplője volt a délvidéki magyar közéletnek. Főleg a magyar nők szervezkedésében ért el kimagasló eredményeket, valamint a szegények és nincstelenek megsegítéséért tevékenykedett. Dr. Várady Imréné 1938. július 2-án hunyt el. Jelen írásunkban azt mutatjuk be, hogy halála kapcsán mit írtak róla a Reggeli Újság című újvidéki napilap hasábjain. Tesszük ezt azért, mert a gyász-híreken, a temetésről szóló tudósításokon és az ezekhez fűzött kommentárokon keresztül képet kaphatunk dr. Várady Imréné több évtizedes közéleti tevékenységéről és arról a tiszteletről, amely személyét övezte a délvidéki magyarság körében.

Gyászjelentés a külpolitikai hírek között

1938-ban már érezhető volt a II. világháború előszele. Spanyolországban polgárháború zajlott, ahol Francisco Franco erői álltak győzelemre. A Hitler vezette náci Németország márciusban bevonult Ausztriába, szeptemberben pedig diplomáciai eszközökkel sikerült elérnie, hogy a Csehszlovákiához tartozó, zömével németek lakta területeket Németországhoz csatolják. A Távol-Keleten 1937 óta a militarista Japán Császárság és Kína vívta háborúját. Természetes, hogy a korabeli napilapok zöme, még a kisebb helyi lapok is főleg ezekkel a külpolitikai eseményekkel foglalkoztak ebben az időben. Nem volt ez másképp az újvidéki magyar napilapnál, a Reggeli Újságnál sem. 1938-ban, alig egy évvel a világháború kezdete előtt a lap hasábjait is a külföldi hírek uralták, a helyi és a délvidéki magyarokra vonatkozó tudósítások ezek mögé szorultak vissza. Dr. Várady Imréné 1938. július 2-án bekövetkezett haláláról azonban címdalra számoltak be. A Reggeli Újság július 4-ei száma a következőket írta erről:

„Nagy gyász érte dr. Várady Imre volt petrovgrádi országgyűlési képviselőt és Petrovgrád [Nagybecskerek két világháború közötti elnevezése] egész magyar-

ságát. Szombaton este 10 órakor meghalt dr. Várady Imréné szül. Putz Metta. Az elhunyt 62 éves volt, Bécsben született, apja dr. Putz Jakab bejegyzetgyuragyi orvos.

Dr. Várady Imréné halála Petrovgrádon és az egész Vojvodinában mindazok között, akik ismerték, nagy részvétet keltett.

Az elhunyt urhölgy Petrovgrád magyarságának kedves nagyszasszonya volt, minden kulturális akció lelkes segítője, minden jótékonyági mozgalom megindítója és vezetője. Tizenöt év óta elnöknője volt a Katolikus Jótékony Nőegyletnek, és ő vezette a téli inségakciókat.

A Katolikus Jótékony Nőegylet és a Magyar Közművelődési Egyesület vezetőségei vasárnap este dr. Várady Imréné emlékeztére gyászgyűlést tartottak.

Dr. Várady Imréné a férjén, dr. Várady Imrén kívül leánya, és pedig: Edit, férjezett dr. Szilágyi Endréné (Budapest), Schnethlage Janné (Hága), Pirocska, férjezett Lenardovszki Péterné (Krakkó), fiai, Ernő (Budapest), Tibor (Mezősas), József (Petrovgrád) és Lóránt (Budapest), valamint unokái, édesapja, dr. Putz Jakab bejegyzetgyuragyi orvos és kiterjedt előkelő rokonsága gyászolja.

Dr. Várady Imréné hült tetemeit saját kívánságára Bejegyzetgyuragyon helyezik örök nyugalomra kedden délután 5 órakor.”

A Reggeli Újság másnapi, július 5-ei számában vezető híre, hogy Franco csapatai újabb nagy offenzívát indítottak a köztársaságiak ellen. A címlapon számoltak be továbbá a szudétanémetek csehszlovákiai húszezer fős gyűléséről. Dr. Várady Imréné haláláról csak a hetedik oldalon közöltek újabb hírt. E szerint a nagybecskereki Jótékony Nőegylet és a Magyar Közművelődési Egyesület tartott megemlékezést az elhunytól.

„Dr. Várady Imréné halála alkalmával a petrovgrádi Jótékony Nőegylet, amelynek másfél évtizeden keresztül elnöknője volt, gyászgyűlést tartott. Giffinger Imre titkár emlékezett meg róla kegyeletes szavakkal, majd elhatározták, hogy »Dr. Várady Metta« alapot létesítenek. Az alap kamataiból évente felruhazzák az első áldozókat, hogy méltóképpen járulhassanak a szentségekhez.

A Jótékony Szerb Nőegylet a haláleset alkalmával részvétét fejezte ki a katolikus Jótékony Nőegyletnek.

Gyászgyűlést tartott a Magyar Közművelődési Egyesület is, amelyen Kovács István pápai prelátus emelkedett szellemi beszédekben kifejtette, hogy a magyarság nagyszasszonyát veszítette el benne, nagyszasszonyát, akit nem az tett azzá, hogy a magyarság vezetőjének, dr. Várady Imrénének volt a felesége, hanem lelke és egyéniségének nagysága. Fenkölt lelke gyönyörű megnyilvánulása volt, amikor élete utolsó perceiben magához kérte azokat, akiket a sors szolgálóiuul kijelölt, és egyenként elnézésüket kérte, ha netalán megbántotta volna őket.

Dr. Várady Imréné temetése kedden délután 5 órakor megy végbe Bejegyzetgyuragyon. A temetésre Petrovgrádról autóbusszal indulnak” – olvashatjuk a Reggeli Újságban.

„Eltemettük Várady Imréné”

Mint ahogy fentebb is olvashattuk, dr. Várady Imréné 1938. július 5-én helyezték örök nyugalomra. A Reggeli Újság gyászszertartásról szóló tudósítását

a július 7-ei számban találhatjuk, de csak a harmadik oldalon. Az újság címlapján egy egész oldalas tudósítást találunk a spanyol polgárháború történéseiről. Tegyük azért hozzá, hogy a napilap bő írást közölt a temetésről, valamint a második oldalon a Reggeli levél című rovatban személyes hangvételű búcsúztatót is olvashatunk dr. Várady Imrénééről, méltatva szociális munkásságát. Ezek szerint dr. Várady Imréné nagy tömeg kísérette utolsó útjára.

„Kedden délután temették el általános nagy részvét mellett dr. Várady Imréné a bejegyzetgyuragyi temetőben levő családi mauzóleumba. Az elhunyt ezzel egyik utolsó kívánságát teljesítették. A Petrovgrád városától félreeső falu messzéje nem akadályozta meg sem a petrovgrádiakat, sem pedig a Vojvodina más helyén lakó ismerőseit és barátait, hogy az elhunytak végtisztesség adásában részt ne vegyenek, és a hátramaradottainak részvétüket odautazásukkal is ki ne fejezzék. A délutáni órákban külön autóbussz és kocsijáratok vitték ki Petrovgrádról a nagyszámú gyászoló közönséget a családi temetkezési helyre” – írták a napilapban.

A tudósításból az is kiderül, hogy a délvidéki magyarság számos neves közéleti személyisége, valamint a legjelentősebb kulturális egyesületek többsége is képviseltette magát.

„A temetésen testületileg megjelent a Petrovgrádi Jótékony Nőegylet, amelynek másfél évtizeden keresztül az elhunyt elnöknője volt. A nőegyletnek leányosztálya úgyszólván teljes létszámában. A Petrovgrádi Magyar Közművelődési Egyesület számos tagja élén Marton Andor igazgatóval és Kovács István prelátussal. A magyar vezető férfiak közül dr. Székely Áron és dr. Strelitzky Dénes

vers

Dévity Tamás
kaszáló

egy-illatok visszahozzák mindazt, amit a kaszálótól kaptam, alaposan szétnéztem, hacsak lehetett. ilyenkor látni véltem kevesek szeme világát, enyém volt itt minden! figyeltem a nap táncát a horizonton elhaladó madársereg felett: valóságos enumeráció. az ég vásznán a sárga és a belógó zöld keveredik. a kellemes kék tengerként lavírozott a palettán, az egy polccal lejjebb található búzatáblában gabonakörök, rókaösvények. képzeletem sakálkiáltozásai megborzongattak, ahogy próbáltam elcsípni a hangot, már bokáig a sárban cammogtam. lábszáram tiszta vér volt a hozzá verődő tarlótlól. nem győztem vakarni rákvörös bőröm, a szűnyogcsípések helye fáj. a híd alatt csendes csermely zihált, benne rusnya varangyos békák hangolták túl egymást. próbáltunk itt zlicát fogni, bár inkább kudarc akadt a horgunkra. képzeletünk szitakötői lelkeket segítettek át át a túlvilágra. nem volt korlát a híd szélén, a víz is szabadon sodródott, vele jutottam el messzi tájakra.

A Reggeli Újság 1938. július 4-ei számának címlapja - a külpolitikai hírek között dr. Várady Imréné gyászhiře

könyv

TÖRTÉNET A TÖRTÉNETEKBE

Haramza Kristóf

né a tagok nevében is fogadalmat tett, hogy a nagy elnöknő nyomdokain haladnak, és az ő szellemében folytatják jövő ténykedéseiket. A leányosztály nevében Eisenbarth Melinda beszélt, akit ugyan csak a könnyek zavarták meg az elhunyt érdemeinek méltatásában.

A Magyar Közművelődési Egyesület, a vajdasági magyar társadalom és a magyar szegény iskolás gyermekek nevében Marton Andor igazgató búcsúztatta a halottat. Szépen felépített és hasonlatokban gazdag, de mindenkor találó beszéde könyvekig meghatotta a koporsót körülálló gyászolókat. Utána Kovács István pápai prelátus drámai erővel és ragyogó szónoki készséggel ugyancsak az elhunyt tulajdonosságait és érényeit méltatta. Beszéde mélységes benyomást gyakorolt a hallgatókra – állt a Reggeli Újság bő tudósításában.

A Reggeli Újság július 7-ei számában a temetésről szóló tudósítás mellett egy, a temetéshez fűződő kommentárt is olvashatunk *Eltemettük Várady Imrénét* címmel. Ennek szerzője nem ismert. Alatta ugyanis a szerző neve helyett csak egy monogramot találunk: „K. F.”. A kommentárban a következők állnak az elhunytáról:

„Most mindazok, akik őt személyesen ismerték, akik vele érintkeztek, sorakozzanak fel tanúként, hogy e néhány sor írás nem a szavak színes virága, nem dicséret és nem a szokásos kegyelet hangja. E néhány sor csak gyenge kísérlet a valóság röpke megrögzítésére, az igazság megközelítésére és annak nagyon hiányos elmondására, ki volt, milyen volt dr. Várady Imréné.

Jó volt. Több mint jó, maga a megtestesült jóság volt. Nem nevelt és kifejlesztett érénye volt a jóság, hanem lényéből törvényszerűen fakadó tulajdonság. Jó volt minden meggondoltság, minden elhatározás nélkül. Jó volt természetéből önként adódó érényességéből.

Adakozó volt. Messze túlmenően azokon a kereteken, melyet mi közkeletű használatban megszoktunk. Rejtetten és bátran adott. Adott akkor is, mikor ezzel maga ellen vétett. Ha rongyos gyerekek jöttek hozzá – és sokan jöttek –, felszabdalta új ruháját, mert másként nem tudta őket felruházni. Saját gyermekének lábáról húzta le a cipőt, hogy az ismeretlen szegény gyermek ne járjon meztláb. Adott, mindig adott, mert bensejének törvénye diktálta.” Néhány sorral alább pedig munkabírását emelte ki a szerző: „Dolgozott. Mindig és sokat dolgozott. Hét gyermeket nevelt fel, és ellátta nagy széles körű családjának és rokonságának annyi ügyes-bajos dolgát. De munkájának ez csak kis része volt, a társadalmi uton lélektartó, mentő munkát végzett. Asszonyok és leányok egész nemzedékének ő volt útmutatója. Magasan felül állott a társadalmi és társasági fonátságokon. Mindenki szerette. A nők szerették.”

A kommentár zárásaként dr. Várady Imréné magyarságát és a magyarsággért tett erőfeszítéseit domborította ki a szerző.

„A magyarság asszonya volt. Minden számottevő társadalmi és kulturális megmozduláson férje oldalán jelent meg. Az egykor híres szépségű nőnek a rohanó kor bár barázdákat szántott homlokára, mégis megnyerő lényiségét külsejében sem tudta az idő lerontani. Impozánsan nyugodt fellépésével méltóan képviselte mindenütt a magyar asszonyt. Szépen élt. Kitejesedett ember életét élte. Magyar, keresztény, művelt asszony szobrát róla mintázzuk.

És eltemettük” – zárta írását „K. F.”.

Tersánszky Józsi Jenő: *Delírium. Válogatott novellák.* Holnap Kiadó, Budapest, 2021

Furfangos antológia, érzékletes címválasztás. A kötet kacskaringós történeteibe, szereplőibe és azoknak sorsába ugyanis egészen beleivódik az a mámoros lüktetés – andalító dinamizmus, amelyet a lapfödémén röviden csak *delírium*ként olvashatunk. S hogy miként is jelenik meg a delírium? Az önfeledt részegség vagy épp a sóvárgó képzelgés folyamata kivétel nélkül, minden elbeszélésben egy alternatív, meg nem valósított, mégis sokszor igazabb létdimenziót tár elénk, mint amiket a textusok valóságában megismerünk. A kishivatalnok, a katona, az üzletember vagy az ápolónő fejében megszólaló hangok tiszta kivetülései a tudatalattinak: ez a vágyak, ábrándok és ideák világa, amely mindannyiszor a felszínre kívánczodik, s amely egyúttal lecsérelné a realitás sablonos pozitívumát. Másfelől azt is állíthatnánk, hogy ez a gondolatokban leledző birodalom a kisemberek perspektívája, s így a feltörekvésben nem pusztán az ideákat, de saját énjüket is meg akarják jeleníteni. Személyiségük küzdelme ez, amelyek a kifejezés és megértetés eszközeivel az önérvényesítés felé hatolnak, hogy a közeg hatására végül mégis az önámítás kiábrándító talajára zuhanjanak vissza.

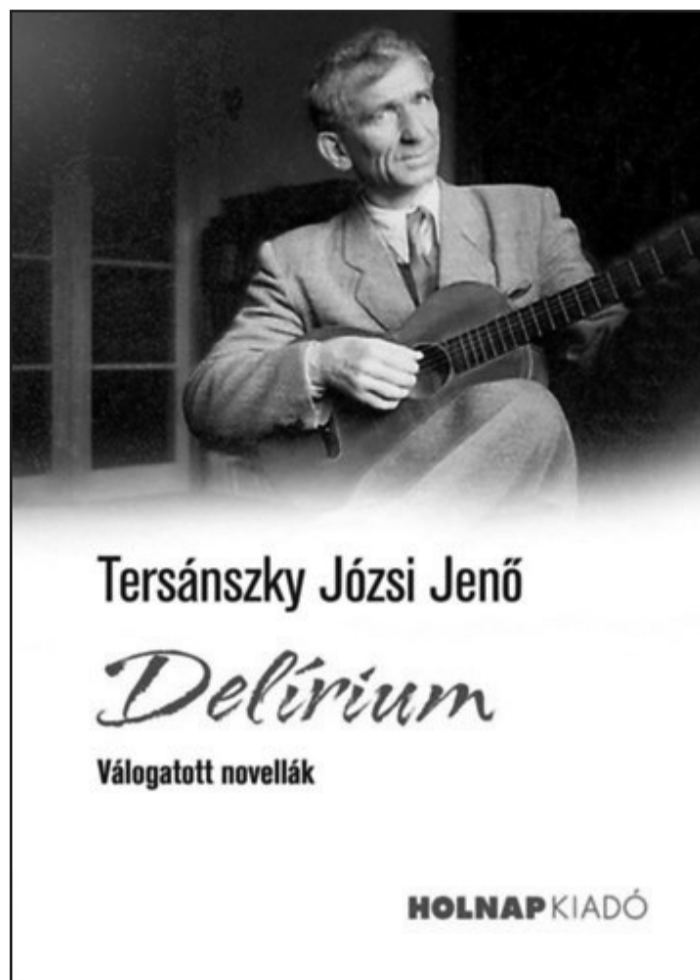
Figyelembe véve Fráter Zoltánnak a szintén 2021-ben a Holnap Kiadónál *Itt vagyok, ni!* címmel megjelent anekdotikus monográfiáját is, mindkét kötet szerkesztői elvéről elmondható, hogy sokkal inkább törekszik Tersánszky írói világának és attitűdjének általánosabb ismertetésére, mintsem egy tematikusabb, tömörebb megközelítésre. Ennek egyfelől ékes bizonyítéka a Fráter-monográfiában jegyzett, mintegy mottóként használt Szerb Antal-idezet:

„Az irodalomtörténet elsősorban nem tudomány, hanem propaganda. Propaganda a jó irodalom érdekében. Célja, hogy étvágyat csináljon az igazi irodalmi művek olvasásához.”

Másrészt, ismeretterjesztőbb strukturáltság érhető tetten az írói körülményeknek és magának a szerzői attitűdnek a központosításában is. Az autobiografikus szemléletetés – eltérő műfajuknál fogva – mindkét kötetnél másképp jelenik meg: az anekdotákkal, emlékekkel, tudósításokkal és interjúkkal tarkított Tersánszky-életrajz mondhatni regényes narrációban tárul elénk, amelyben a derűs író nem pusztán egy letűnt korszak alkotójaként, mint inkább egy igazi, epikus főhősként van ábrázolva. (Gondoljunk csak az itáliai frontszolgálatra, a Dunába ugrás történetére és a mesébe illő megmenekülésre vagy épp a német megszállás idején az író zsidó származású barátainak menekítésére!) Ennélfogva az írói életrajz mintha maga is eggyé válna a kalandregények műfajával, mely formában Tersánszky a leginkább ki tudta fejezni alkotói művészetét. Jelen novelláskötet elbeszéléseit is hasonló megfontolások alapján válogatták. Hiszen nem kizárólag háborús történetek, románcos elbeszélések vagy csak a kispolgári-hivatalnoki perspektívából láttatott narratívák szisztematikus gyűjteményét tartjuk a kezünkben. A *Delírium* mindezek vegyületeként, apróbb tematikák érintkezésével alkotja meg az ábrándos látképek harmóniáját.

A kötetben jelen levő, válogatott elbeszélések Tersánszky pályájának legkülönbözőbb korszakaiból valók: az 1910-es évek könnyedebb románcaitól (*Tavaszi történet* – 1911, *Most nem* – 1914, *Csendes emberek* – 1914, *A vakember lánya* – 1914, *A Máris tallérja* – 1914, *Makovics szivarjai* – 1915) jutunk el egészen a második világháború kilátástalanságát ötvöző, keseredés hangvételű novelláig (*A megelőzött pofon* – 1945, *A pecsét* – 1946, *A próba* – 1946, *Rózsit elsíratom!* – 1947). A két végpont közötti időszakban, az átmenetet képező 1920-as és 1930-as években készült történetek egy része megőrzi a szerelmi kalandok romantizált vonásait (például *Minek a szemrehányás?* – 1936, *A tücsök mint kerítő* – 1937, *Mancika* – 1939), a novellák másik fele viszont fájdalmasan jeleníti meg a művészet és sok esetben az élni vágyás hiábavalóságát, a vanitatum vanitas kérdéskörét (így például *A Borzalmak Hegye* – 1931, *A nagyszerű földözék* – 1933 vagy épp a kötetzáró elbeszélés, *A orosz tánc* – 1936 stb.). Ebben a kettősségben is kiemelkedik egy kisebb szövegcsoporthoz, amely a *Kakuk Marci kalandjaiból* címet viseli, s az 1924 és 1932 közötti időszakban készült epizódokat tartalmazza. A mesteri szerkesztésnek köszönhetően így a többi narratíva mellett Tersánszky egyik legismertebb csavargójának világába is bepillantást nyerhetünk.

Bár a gyűjtemény címadója novellája, *A delírium* kellőképpen indokolja a fentebbi, allegorikus és mégis igaz vonásokkal kecsegtető, elfojtott létdimenziót, kompozíciójában nem ez a legkiemelkedőbb alkotása a kötetnek. Az *Egy történet története* mind virtuozitásában, mind szerkezetében páratlan elbeszélésnek tekinthető: ahogy az már az elejétől érzékelhető, két

elbeszélés metadiegezésében találjuk magunkat, ahol a benső poézis és egy külső cselekvés szálai futnak össze. A cselekmény egyszerűsége a véletlenek vígjátékává válik, mihelyst egy félreértésnek köszönhetően a fiatal költő, Hivolka László felveszi a lépcsőházban elejtett szerelmi légyott üzenetét. Bár a cetlit visszaadja a másik emeleten lakó címzettnek, Kárászinának, a tartalmát meglesve viszont rögtön tévképzetei támadnak, s úgy gondolja, hogy ezt a hölgy írta neki. A hűtlen feleség ura, Kárászi nagy haragra lobban, és a valós tettes helyett azt hiszi, hogy Hivolka írta feleségének az üzenetet. Feleségét otthon hagyva, elindul a légyottra, ahol találkozik régi cimborájával, a hősszínész Sátorfái Árpáddal, aki valójában a cetli szerzője. Kisvártatva Hivolka is megjelenik, és csak a színésznek köszönhető, hogy nem torkollik verekedésbe a meghíúsult randevú. Ezt követően a férj csillapodik, s otthon hagyott feleségét gyanútlanul színész cimborájára bízva, engedje ki a házból. Így ér célba az igazi szerető, Sátorfái Árpád. Am mindez csak egy apropó, mely mintegy külső héjként fedi az ars poeticát: a mindentudó elbeszélő ugyanis eközben saját magát is mint szereplőt írja bele a cselekménybe; ő maga az író, aki Hivolka jó barátja, valamint szomszédja Kárásziéknak. Válságos napokat él, ihlet nélkül, így épp kapóra jön neki a találkozóóról megtért Hivolka zavaros beszéde, majd szép sorban Sátorfái és Kárászi-né beszámolója e furcsa esetről. Amikor összeáll fejében a kép, megírja a történetet, és el is küldi a szerkesztőségbe. Csakhogy onnan elutasító választ kap, mondván: ez a történet valószerűtlen. Utolszor az utazásából megtért férj panaszkodik neki a kalamajkáról, amire az író élcelődve válaszol:

„...Önök kellene írni elbeszélést élményeiből és benyújtani. Az bizonyára nagyszerűen beválna.”

Az egyszerre mulatságos és elgondolkodtató novella számos pontban fejt ki kuriozitását. Már stílusában, mozgókészszerű elrendezésében is rejtett kameraként követi az egyes szereplők mozgását, gondolati tervezését. Az író kettős szerepe szintén különleges, ahogyan egyszerre van jelen a szöveg „rendezőjeként” és szereplőjeként. Ezt követően csak sodródunk az eseményekkel, egészen a (hős)színész fortélyos, de erkölcsösnek nem nevezhető győzelméig. A legjelentősebb fordulat azonban akkor következik be, amikor a kezdéshez hasonlóan újra rájövünk, hogy a valós eset csupán zűrszerű, de egyáltalán nem elégséges eszközül szolgált az irodalom és fikcionalitás végső kifejezéséhez, avagy kifejezhetetlenségéhez.

„– Szóval mindez színhíu valóság? – kérdik maguk. Nos, majd bolond leszek az eszemet fárasztani, mikor készen kapok egy történetet. Hogy könnyű így. Hát kérem, mondtam én, hogy nehéz? Más, ami az. Csakhogy ezzel még nincs vége...” – szól ki az elbeszélő az olvasónak.

Tersánszky realitásokat kergető, mégis álomlátó ars poeticája csillan fel az *Egy történet története* című elbeszélésben, amely Hivolka, Kárásziék, Sátorfái és végül a szerkesztő delíriumában tükrözi az igazi irodalmat.

DESIRÉ-NAPLÓ

Madár Anikó

Van az a mese a zsiráfról meg a nyakáról... Gyerekkorom egyik kedvence, amikor a nyűgként megélt hosszú nyakát szeretné elcserélni a gazdája. A többi állat kapva kapna a lehetőségen, mivel az élet számos területén hasznát tudná venni, így viszont a zsiráf is megéri, micsoda kincs van a birtokában, és örömmel megtartja. Bevallom, egy kicsit ilyen zsiráfnyak volt számomra az idén a Desiré fesztivál. A szervezési nehézségek miatt már éppen kezdtem volna terhes munkafeladatként tekinteni rá, aztán már néhány előadás után hallottam, olvastam véleményeket, jót is, rosszat is. A jó és lelkes kritika rámutatott arra, hogy ami a szemünk előtt van, azt nem biztos, hogy észrevesszük, értékeljük. A rossz vélemény pedig jó volt arra, hogy vitát indítson, hogy gondolkodásra ösztönözzön. Azóta is gondolkodom. Olyasmik jutnak eszembe, hogy hogyan fejezi ki az ember azt, amire már nincsenek szavak, vagy hogy mit képes elviselni azért, hogy a gyerekének jobb sorsa legyen, meg hogy milyen égő és mély lelki sebeket hordoznak egész generációk, de ugyanígy azon is, hogy milyen formában kell mindennek a színpadon megjelennie ahhoz, hogy hatást érjen el. Kell-e fájni a színháznak?

A fesztivál első három napján egy-egy Urbán András által rendezett előadást láthattunk. A Kosztolányi Dezső Színház bemutatója *A hallgatás poétikája* volt, maga a rendező, egyben fesztiválvezető nyitotta a rendezvényt, szavak nélkül. Ezt egyébként mindig is szerettem a Desiré-ben, van stílusa, a szervezők is játszanak. *A hallgatás poétikájának* szereplői óvatosan lépkedve, lassan közelednek a díszletelen színpadon, hogy a lábuk alatt még véletlenül se recsegenjen a deszka, nehogy koppanjon a cipősarok, nehogy zajt csapjanak. Egymást is, a közönséget is csöndre intik, sssss! Valaki köhint, sssss, megnyikordul a szék, sssss... Itt még a hallgatás egyértelműen a csöndet jelenti. Nevetgélünk, legalábbis én, de csak az elején. Később már a szó másik jelentése kerül előtérbe, valamit hallgatunk, nem szavakat vagy szöveget, hanem azt, ami ezek után van. A nevetés is átkerül a másik oldalra, fel a színpadra, de nem tűnik szívből jövőnek, nem az a jóízű hahota, inkább hat gonosz(kás) kinevetésnek vagy annak az irányíthatatlan tébolyult röhögésnek, amely valami hatalmas belső feszültségnek ad vulkánkitörésszerű formát, majd ez is elhal, átalakul, artikulátlan hangokká, fájdalmas üvöltésekké, velőtrázó

Fotók: Molnár Edvárd

sikolyokká. Ez az előadás *A nézés költészetének* második részeként, folytatásaként jött létre. Azt egy meditatív teremtetéstörténetként éltem meg. Persze lehet, hogy valaki ugyanazon az estén, ugyanabban a színházban valami egészen mást látott, és épp emiatt szeretem az ilyen típusú előadásokat, mindenki számára megadják a lehetőséget, hogy saját szemével, lelkével nézze, egyéni szellemi munkavégző képességgel és munkakedvvel, éppen aktuális lelkiállapot tükrében élje át és értelmezze. Ami engem illet: „Szó bennszakad, hang fennakad...”

És olyan erőhatalom van-e, amely egy emberrel ember voltát megetethetné?

Második nap, *Tóték*. A *Tótékat* a Szarajevói Háborús Színház SARTR társulatával vitte színre Urbán András. Ülök a nézőtérben, velem szemben vidéki ház, idilli hangulat, szinte érzem a friss hegyi levegőt, a fenyőillatot, hallom a madárcsicsergést. Azon morfondírozok, hogy hol vagy hogyan lesz ezen rajta a rendező kézjegye. Ugyanebben a pillanatban megjelenik egy figura – mint kiderül, a postás. Rövidnadrág, katonabakancs, mindenféle jelvényekkel teletűzdelt bőrkabát és! balettlépések. Azt hiszem, kezdem érteni, hogyan lesz ebből olyasm

amire számítottam. De csak olyasm, hiszen ez azon ritka esetek egyike, amikor egy megírt drámát, annak szinte minden mondatát használták az alkotók, de nem pusztán Örkény drámája alapján született az előadás. A történet szerint Tóték fia, aki az orosz fronton szolgál, felettesét, a megroggyant idegállapotban lévő őrnagyot rábeszéli, pihenje ki magát az ő családjánál. A kapott utasítások alapján Tóték felkészülten várják a vendéget, és mindent megtesznek – ésszerű határon túl is – annak érdekében, hogy fiuk, Gyula sorsa jobbra forduljon. Azt viszont csak mi, nézők tudjuk, hogy ez már sajnos lehetetlen. Ez az alaphelyzet magában hordozza az abszurditást, a tragikumot és a komédiát, időnként a hasunkat fogjuk a nevetéstől, de a kicsordult könnyek nem jókedvből fakadnak. Ebben az előadásban a színészi játéknak van döntő szerepe, és engem különösen a Tótot alakító Sead Pandur játéka gyönyörködtetett. A darab elején még fényes tűzoltósakkal a fején, vasalt ingben, egyenes háttal, tiszta tekintettel áll az őrnagy elé, majd annak „kívánságai” alatt egyre gyűröttebb, egyre megviseltebb és egyre kisebb lesz, míg legvégül elszakad a cérna... Az ő karakterén tudtam a legkézzelfoghatóbban nyomon követni a család minden tagjában végbemenő lelki folyamatokat. Az ember minden egyes porcikája tiltakozik az elnyomás, a zsarnoki hatalmaskodás ellen, belül heves viharok dúlnak, de kívül még mindig mosolyogni próbál, teljesíteni, alkalmazkodni. Gyuláért! A Tóték által ismert világ a háború sötétjéből érkező őrnagy megjelenésével hirtelen irracionálissá és félelmetessé válik. A két világ ütközésének, az egymás meg nem értésének, gyötrődésnek az előadás folyamában éles váltásként megjelenő dalbetétek és a vad kartontépkedős-dobozolás jelenetek adnak nagyszerű külső megjelenési formát. Sok mindenről lehetne még beszélni a szarajevóiak *Tótékja* kapcsán, háborús traumákról például, vagy politikai szálát megragadni az elnyomás meg annak elviselése kapcsán, de számomra ez az előadás emberi tragédiák-

ról, tűrőképességről, a racionális és az irracionális ütközéséről szólt, és katartikus élményt nyújtott. Ahogy Örkény megfogalmazta: „Én Tóttal érzek, de az őrnagy is én vagyok.” Valahogy így. Az egész életem rámegy arra, hogy igazat mondj az embereknek. De kit érdekel az igazság?

A Desiré idején reggelként élménybeszámolót tartok a rádióhallgatóknak arról, amit előző este láttam. A harmadik előadás, a *Ki játssza Sonja Savićot?* kapcsán, amely a Čačaki Városi Színház és a belgrádi Bitef Színház közös produkciója, úgy gondoltam, azt fogom mondani, hogy ez a darab a színésznőnek állít emléket. Sonja Savić a 80-as évek ikonikus, kivételes tehetséggel megáldott szerb színésznője volt, a későbbi években őszinte kritikusa lett az ország kulturális és politikai értékrendjének. Kábítószertúladagolás miatt halt meg. Egyik utolsó előadását éppen a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban játszotta. De tévedtem, mert a darab nem csak az ő sorsát, ragyogását és tragédiáját mutatja be, jóval többről van szó. „Ez a történet az elveszett nemzedékekről és tehetségekről szól. Arról, hogy ebben a térségben csak egy bizonyos háttérig létezőnk, aztán minden felörlődik valamivé” – mondta az előadás kapcsán a rendező, Urbán András. Ez egyébként az ő szerzői projektje, egyértelműbb a kézjegye is rajta, az általa és a közönség döntő többsége által is kedvelt, visszavisszatérő színpadi formát választotta, dobokkal, mikrofonokkal, óriási hangerevével, kirobbanó energiával. Ez pedig, így vagy úgy, de mindenkire hat. Akinek a téma nem üti meg az ingerküszöbét, a forma annál is megteszi a magáét. Sokak szerint ez volt az ideji Desiré egyik legjobb, ha nem a legjobb előadása, akadtak viszont olyanok is, akik nem várták meg az előadás végét.

Az egész életem rámegy arra, hogy igazat mondj az embereknek. De kit érdekel az igazság? Ezek az előadás visszatérő és legfontosabb mondatai, amelyek által újságíróként is megszólítva éreztem magam. És tényleg, kit érdekel az igazság?

SZADISTA VALÓSÁGSHOW

Chris Carter: *Halállista*. Második, javított kiadás. Fordította Szabó István. General Press Kiadó, Budapest, 2023

A Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál vendége volt 2023-ban a Brazíliában született Chris Carter, aki az USA-ban tanult kriminálpszichológiát, szakmájában a michigani államügyészségen dolgozott, profiként szerepelt amerikai-futball-csapatokban, tíz évig különféle zenekarokban gitározott, majd egy gyökeres fordulat következtében, egy álom nyomán krimiíróvá vált, és ma egyike a legnépszerűbbeknek. A könyvfesztivál alkalmával adott interjúban a magyar közönségnek is elmondta, hogy soha nem tervezte az írását, sőt még csak nem is gondolt rá, ám egyszer különösét álmódott, amit elmesélt akkori barátnőjének, az pedig megkérte, hogy írja le az álmát. A szöveg mindkettőjüknek tetszett. Akkoriban egy informatikai cégnél dolgozott, így csak munka után, éjszaka és hétfé-geken írhatott, de megszületett első regénye, *A kereszt gyilkos*, amelyet lapunk 2021. októberi számában ismertettünk *Sorozatgyilkosok üldözői* címmel. Azóta még kilenc hátborzongató regényt készített Robert Hunter, a Los Angeles-i rendőrség gyilkossági csoportjának tagja, valamint segítője, Carlos Garcia nyomozó főszereplésével. Mindegyik világsiker lett. Carter szerint regényei közül nincsen kiemelt kedvence, de első műve, *A kereszt gyilkos* áll legközelebb a szívéhez.

A *Halállista*, eredeti címén *One by One*, 2013-ban jelent meg a sorozat ötödik köteteként. Eddigre már tudjuk, hogy Hunter nőtlen, egyedül él, imádja a whisky – és nagyon ért különböző fajtájuk fogyasztási módjához –, valamint a kávé, amit tár- sa, Garcia kiváló alapanyagból, mesterfo- kon készít. Ez minden, a sorozathoz tar- tozó regényben állandó, a nyomozók nem öregednek, nem változnak, de erre ne is számítsunk, mert nem családregényt ol- vasunk, sem fejlődésregényt, hanem egy krimisorozat epizódjait, amelyek éppen a főszereplők állandóságára építenek.

Hunter nyomozó egy reggelen egy kö- zelről tarkón lött férfi fotográfiáját tartal- mazó aktát talál az irodája íróasztalán, de kiderül, hogy nem az ő ügye. (A motívum a regény végén visszatér.) Az övé sokkal sötétebb lesz. Egy lenyomozhatatlan te- lefonhívást követően élő internetes köz- vetítésben végig kell néznie egy fiatalem- ber brutális kivégzését, sőt a pszichopata gyilkos tőle követeli, hogy megválassza a halál nemét. A tettest egyelőre nem le- het megtalálni, de az áldozat holttestét igen, majd a feleségét is, aki magára (és jövedelem nélkül) maradt karonülő kis- lányával. Miközben gőzerővel keresik a tettest, felbukkan a következő lehetséges áldozat, ezúttal egy fiatal nő. Az ő halálá- nak módjáról az internet közössége dönt, mint egy szadista valóságshow-ban, és a nyomozóknak végig kell nézniük a szava- zást és a nő borzalmas kínhalálát. A két irgalmatlan gyilkosságot követően az FBI kiberbűnözés elleni osztálya tetten ér és lekapcsol egy már több gyereklányt megrontó pedofilt, közben ez az osztály is foglalkozik a gyilkosságokat bemutató videó közvetítésekkel, Hunter és Garcia gyorsan azonosítja az áldozatokat. Ar- ról elképzelésük sincs, hogy miért kellett meghalnia a videójátékokat árusító, ve- zető bolti alkalmazottnak, a női áldozat-

ról legalább sejtik, hogy bulvárhírekkel foglalkozó újságíróként számos ellenséget meg rosszakarót szerezhetett magának, de bizonyára nem ezzel szolgált rá a neki választott halálnemre.

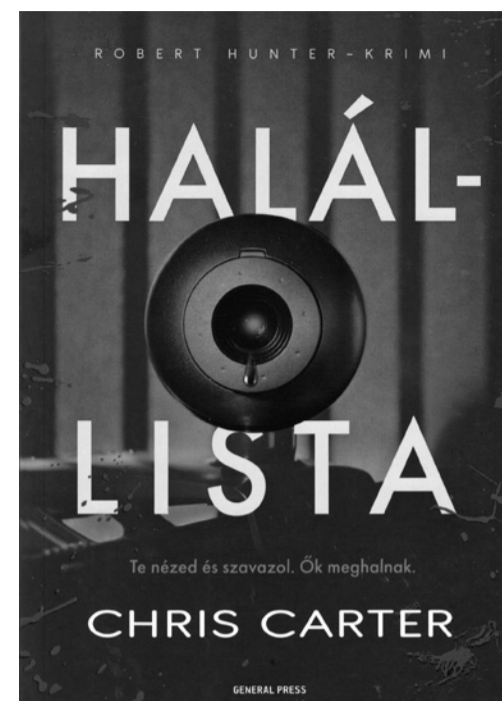
Az elkövető legközelebbi élő közvetíté- sét csupán a két nyomozó láthatja, amivel Garcia feleségét, valamint annak barátnő- jét fenyegeti meg halálosan, ebből Hunter és Garcia megéri, hogy a gyilkos bárki- nek a nyakán tarthatja a kést, ez alól sem a szeretteik, sem ő maguk nem mentesek. A megoldás, hogy mielőbb megtalálják a pszichopata sorozatgyilkost. A harmadik áldozat mégsem Garcia felesége, sem an- nak barátnője lesz, hanem egy tehetség, de csődbe ment videójáték-tervező programozó. Ő már a második áldozat, akinek valami módon köze volt a videójá- tékokhoz, ráadásul az elkövetőről is tud- juk már, hogy rendkívül jártas a digitális kommunikációban. A két utóbbi nyilván- nosan közvetített kivégzés áldozatairól az volt olvasható a képernyőn, hogy „BŰ- NÖS”, de hogy miben és miért, az nem derül ki a közvetítésből, csupán a lehe- tőség, hogy a nézők szavazataikkal dönt- sék el az áldozatok kivégzésének módját. A valóságshow-kon nevelkedett generáció lelkesen voksol.

A szerző szemmel láthatóan húzza az időt. A történet lassú tempóban halad, csak a kivégzéseket megelőző szavazás visz bele fokozott dinamikát, majd egy- egy elejtett utalás jelzi, hogy mutatkozik némi esély a sorozatgyilkos becserkészé- sére, ám közben rengeteg az önisméltés, a nyomozók újra és újra elmagyaráznak bizonyos tényeket, akár a digitális tech- nológiáról, akár az ember fiziológiájáról, akár az egyén pszichológiájáról, akár a vi- lág romlottságáról, a celebközpontú valo- ságshow-k dermesztően romboló hatásá- ról. Olyan, mintha Carter a figyelmetlen olvasók számára írta volna a regényét: ha egyszer nem figyelt alaposan, majd az ismétlésnél újra emlékeztetibe idézi. Csakhogy a krimiolvasó nem figyelmet- len, hanem türelmetlen. Kedveli, ha nem ért valamit, azt viszont már kevésbé, ha szájába rágják a már ismert tényeket. Rá- adásul az első whiskyzésre (nem whiskey – mert a kettő különbözik) jócskán várni kell, ellenben a szerző bűmulatos karakte- reket teremt. Ezek közül egyik egy rend- kívül öntelt, arrogáns, basáskodó soft- vermozgató, akinek lenne indoka a máso- dik áldozat megölésére, sőt a két nyomozó előtt nem is titkolja, hogy a gyilkossághoz megvan a motivációja, szakmai tudása, technikai eszközei és hatalma, de kiderül, csak pöffeszkedik, nem ő a tettes. Az elkö- vető kilétére Hunter revelációként jön rá, amikor eszébe jut, hogy korábban szem- tanúja volt egy tizenéves fiú öngyilkossá- gának, majd szép sorjában helyére rakja a sorozatgyilkos által a közvetítések során megjelenített, korábban értelmetlennek tűnő jeleket, az áldozatok közti össze- függéseket. Innentől kezdve csak el kell kapni a gyilkost, amit követően Garcia két hét időt nyer, hogy eldöntse, marad- e a gyilkossági csoportnál, mert a rendőr- ségtől nem akar megválni, de a sorozat- gyilkosokból eleve van, különösen azok után, hogy a mostani majdnem megölte a feleségét.

A nyomozás során, különösen az első eset körül olyan nyomok bukkannak fel, amelyeknek a továbbiakban semmilyen jelentőségük nincsen, kiesnek a törté- netből. Nem tudom, hogy ezekkel azt kí-

vánta-e ábrázolni a szerző, hogy milyen zsákutcákba futhat bele a rendőrség, vagy egyszerűen jó ötletnek tűntek, de nem írta tovább őket, hanem más irányba ka- nyarította az elbeszélést. Aztán olyan, a múlt század ötvenes éveiben forgatott kri- mikből átvett badarságokkal is találko- zunk, hogy az áldozat a függöny mögött rejtőző gyilkost a kilógó cipőjéről veszi észre, vagy a tettes lakásán megtalálják az áldozatok fotóit, fejük piros filctollal bekarikázva (ez a halállista). A tökélete- sen elgondolt, kellően motivált, erős tár- sadalomkritikát, morális állásfoglalást hordozó történetet elgáncsolják az ilyen ósdi közhelyek.

Chris Carter volt már összeszedettebb is. De ez még csak az ötödik része a Ro- bert Hunter-sorozatnak, és elárulom, a későbbiekben is Garciával nyomoz együtt a pszichológiai doktorátussal rendelkező Los Angeles-i rendőr.

Fekete J. József

vers

Csik Mónika

Isteni étek

pohárnyi jég közt
cseppenként hígulhat fel
a narancs vére

*

magva majdani
életet ringat – rejti
avartakaró

*

édes ikerpár
köpenyök rőtbe hajló
pólyájuk szirom

*

vérpiros halmok
a tányérom havában
epres tejbegríz

*

szelek röptette
bölcső lendül – magházban
szundikál a mag

*

akár nyár végi
váratlan zápor, pergőn
potyog a szilva

Útban a csókig

a köldök tiszta
tengerszemében csillan
az ormok árnya

*

aranyba hajló
dűnék egymásutánja
útban a csókig

*

napernyő alatt
hófehér, póré vállak
ízük karamell

*

míves hegedűt
formáz csipege s nyaka
miközben zokog

*

fűszín ruhája
mezők tavaszát őrzi
az arca szirom

*

akár egy labda
pázsiton gurul tova
a leánykacaj

Keretbe foglalt képzelet

apró cseppekkel,
akár a könny, csordul ki
a tejesköcsög

*

villanydrót-hárfán
játsszik a szél, madarak
kottázzák ringva

*

kővé dermesztett
holdbéli táj – keretbe
foglalt képzelet

*

porcukros éjek
hullnak házakra, rétre,
szunnyad a nyár

*

fáradt kormorán
ring így a vízen – korhadt
vitorlás hajó

*

fekete mélység
szurdok ölében – tátva
a barlang szája

Fűízű álom

felhők csuhája
rojtosan foszlik, pórén
didereg a tó

*

fűpaplan alatt
szunnyad a domb – madár
füttére ébred

*

tompa tamtamok
ősi ritmust követnek
odakinn esik

*

tikkadt ajakkal
apró kortyonként, mohón
szürcsöl a tarló

*

hópecsét hullik
csikók meleg hasára
fűízű álom

*

égi pelyhektől
duzzad a felhő-dunya
szántóra hull majd

OPPENHEIMER - AZ ATOMBOMBA ATYJÁRÓL

Zakinszky Regina

Oppenheimer, amerikai-angol életrajzi dráma, történelmi film. Rendező: Christopher Nolan. 2023

J. Robert Oppenheimer a 20. században élt elméleti fizikus, akit gyakran az atombomba atyjának is neveznek. Élete, munkássága sok filmkészítőt megihletett már, és idén is született egy alkotás, amely ismét más perspektívából, részletesen és hosszasan foglalkozik Oppenheimer életével, vagyis legfőképpen a munkásságával, azon belül is az atombombával kapcsolatban végzett kutatásával. A filmet rendezte és a forgatókönyvet írta Christopher Nolan. A zeneszerző Ludwig Göransson, a főbb szerepeket Cillian Murphy, Matt Damon, Emily Blunt, Robert Downey Jr. és Florence Pugh alakítják. Történelmi film, egyben életrajzi dráma.

A cselekmény több idősíkon játszódik. Oppenheimert a második világháború idején az atombombával foglalkozó amerikai kutatócsoport igazgatójává nevezik ki, és az atomfegyver sikeres megalkotása után óriási népszerűsége tesz szert. Néhány évvel a Hirosimát és Nagaszakit érintő tragédia után azonban meghurcolják, ugyanis kihallgatásoknak, vallatásoknak vetik alá. Azzal gyanúsítják, hogy kém, és nem hűséges az Amerikai Egyesült Államokhoz. A történet tehát három idősíkon zajlik, abból kettő tulajdonképpen azonos időben játszódik, csak a térbeli elhelyezkedésük más. Az egyik idősík a jelen, amikor Oppenheimer már idősebb, és

a kihallgatásai zajlanak. A másik szintén a jelen, és szintén az ügyének a tárgyalása folyik, vagy legalábbis elemzése, mert a szereplők minduntalan hangoztatják, hogy ez nem egy bűnügyi tárgyalás. Akármilyen legyen, az biztos, hogy Oppenheimer nélkül folyik, viszont itt is kihallgatnak hozzá bármilyen módon köthető embereket, mármint akik hajlandóak beszélni róla, ugyanis senkit sem kényszerítenek. A harmadik idősík pedig a múlt, ahová minduntalan visszaugrunk, tulajdonképpen ezen az idősíkon keresztül nyerhetünk betekintést Oppenheimer egész életébe, az egyetemi éveinek végétől kezdve egészen a film jelenéig.

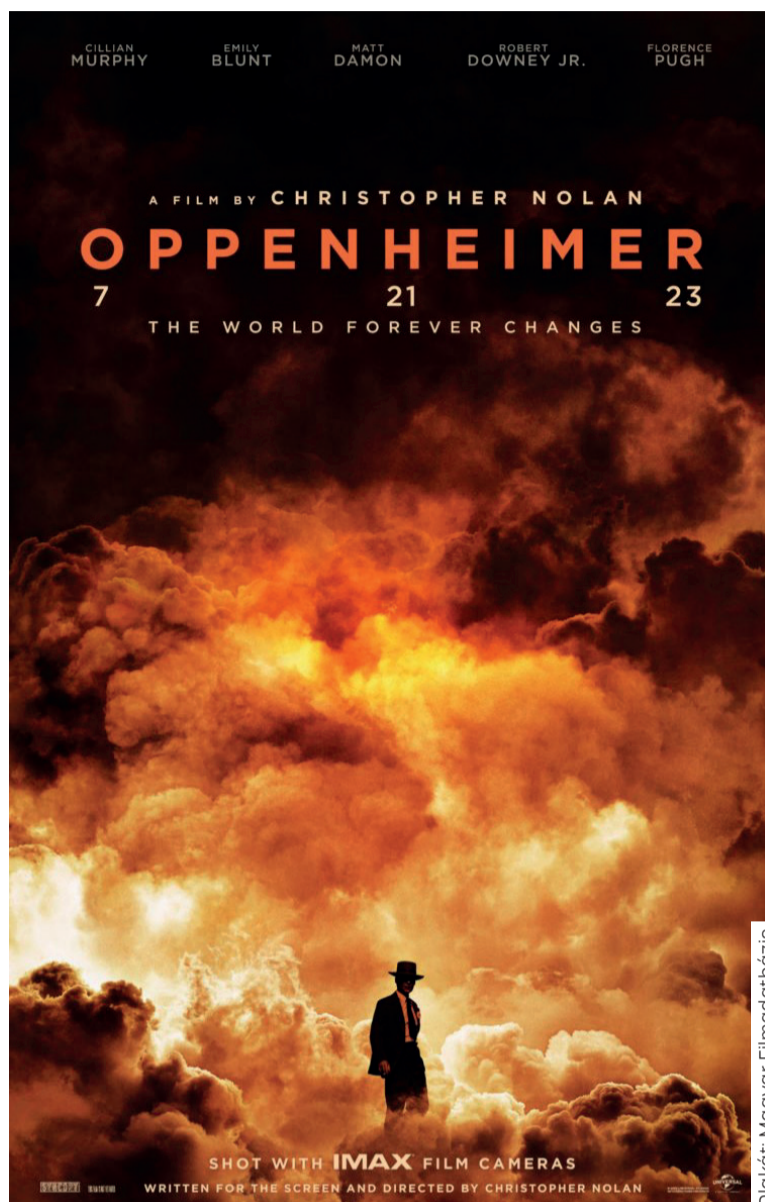
Az idősíkok közötti ugrálás jó ötlet, kreatív megoldás a készítőktől, mert nem estek bele abba a hibába, amely bizonyos, több idősíkos filmeknél megfigyelhető, hogy nehéz követni a cselekményt, mert összezavarodik az ember. Ráadásul ez löketet ad az alkotásnak, élvezhetőbbé, rugalmassá, energikusabbá teszi.

Magának a főhősnek a karaktere, az életkora a film jelentős része épül, nagyon érdekes, lebilincselő, szinte ígéző, magával ragadó, Cillian Murphy nagyon jó alakítást nyújt. Miután láttam képeket az igazi Oppenheimerről, olyan érzésem támadt, hogy egy kicsit talán színészi akartak rajta, mert a színész megjelenése eléggé eltér az övétől. Cillian Murphy vonásai sokkal lágyabbak, és a szeme is kifejezőbb. Ugyanakkor nagyon jól játssza a tudóst, a fizikust, meggyőző hatást kelt. Kíván-

csi vagyok, hogy Oppenheimer a valóságban is ilyen karakteres jelenség volt-e. Talán igen. Azt is említik a filmben, hogy nőcsábásznak ismerték, habár a cselekményből kiindulva ezt túlzásnak tartom, ugyanis mindössze három romantikus kapcsolata volt, legalábbis életének abban a szakaszában, amelyet bemutatnak. Egyéjszakás kalandokra vagy ehhez hasonló kilengésekre utaló jel nincs, és a feleségével egészen különleges kapcsolatot ápol, őszinték egymáshoz. Megütöttem azon a jeleneten, amikor egy tábornok elmegy Oppenheimerhez, hogy felajánlja neki, legyen a Manhattan-tervezetű vezetője, és elmondja a tudós, hogy eddig mit hallott róla. Mint kiderül, sokan egoistának tartják.

A film alapján Oppenheimer különleges és jó embernek ítélem meg. Azokkal, akik sokat jelentettek számomra, mindig törődött, odafigyelt a körülötte lévő emberekre. A kollégái iránt is szeretettel viseltetett. Elismerte a munkáját, még akkor is, ha nem értett velük egyet. Einstein elméletét például nem fogadta el, mégis ők ketten egészen jó barátok lettek, normális szinten tudták tartani a kapcsolatukat. Gonoszkodással, egymás megfélemezésével nem foglalkozott, nem hajszolta a dicsőséget.

Ugyan a film elején hirtelen felindulásból meg akarta mérgezni az egyik tanárát, mert nagyon haragudott rá, mivel az igazságtalanul bánt vele, és valószínűleg nem ez volt az egyetlen ilyen eset. Ugyanakkor még időben helyrehozta cseleked-

Plakát: Magyar Filmadatbázis

tét, és nem okozott bajt. Hiányolom az életrajzi drámából, hogy a gyerekkoráról nem sokat tudunk meg. Mindössze egy-két elejtett mondattal utal erre az időszakra, amikor egyszer Lorentzcel beszélget. Pedig a gyerekkor nagymértékben meghatározza egy ember életének későbbi alakulását. A tudós családi hátteréről sem tudunk meg semmit, kivéve, hogy van egy öccse, aki a film elején párszor feltűnik, de nem kap jelentősebb szerepet.

Érdekesnek találtam a kvantummechanika elméletét, amelyet mint tudományágat tulajdonképpen Oppenheimer hozott létre. E szerint mindannyian apró részecskékből állunk, hullámok, vonzóerők rakják össze a világunkat, a testünk csak azért nem tud átmenni például más testeken, mert az agyunk és ezek a vonzóerők elhítetik velünk, hogy az anyag szilárd, és lehetetlen áthatolni rajta. Hogy ez miért van így, miért működik ilyen korlátoltan az agyunk? Senki sem tudja erre igazán a választ.

Ez a film valójában nem is Oppenheimerről szól, hanem a hozzá kötődő, az atombombával kapcsolatos morális kérdésekről. Sajnos ő csak eszköz volt a politikusok kezében arra, hogy az Egyesült Államok még nagyobb hatalomra tehesen szert. Oppenheimer eleinte csak azért tartotta fontosnak az atombomba létrehozását, mert biztos volt benne, hogyha ők

nem csinálnak egy atombombát, akkor majd a náciuk megteszik helyettük, ráadásul zsidó származású lévén mélyen együttérzett a koncentrációs táborokba hurcolt népével, és természetesen, hogy segíteni akart rajtuk. Amikor azonban már egyértelműen látszott, hogy a németek veszítenek a második világháborúban, és már csak Japán okozhatott némi kellemtelenséget az Egyesült Államoknak, nos, Oppenheimer még akkor sem akarta leállítani az akciót, hiába támogatták egyes kollégái a leállást, ő nem csatlakozott a tiltakozásukhoz. Nem egyértelmű, hogy tulajdonképpen miért is nem harcolt ő is az ellen, hogy ledobják az atombombát Japánra. Talán tisztábban átlátta, mint a kollégái, hogy bár ők, fizikusok, kémikusok azok, akik egyáltalán lehetővé teszik, hogy az Egyesült Államok ilyen erős fegyverrel rendelkezzen, a döntés nem az ő kezükben van, és nem ők fogják meghatározni, hogy az államuk mire használhatja fel az atombombát. Vajon joga van-e bárkinek is dönteni emberéletekről? Hogy ki hal meg, és ki marad életben? Hogy ki az, akit érdemes feláldozni valami nagyobb jóért vagy a hatalomért? Talán fel sem fogta senki igazán, hogy mekkora katasztrófát okozott Japánban és az egész Földön, hogy ledobták az atombombát. Senki, csak talán maga Oppenheimer – aki az eget lehozta.

vers

Saitos Lajos

A kised álma

A varjak nem tudják
ha tudják nem károgják
hogy karácsony van
s ha sejtik mégis
oly ünnepélyesen
röpdösnek/szálldosnak
Betlehem mezején
fenyőágról bokorágra
a dércsipkés erdő-
széleken hogy szárny-
csapásaikkal meg ne
zavarják a kiseded
első álmát...! Ámen!

A születés másnapján

Betlehemnek mezeje
még ködben áll
a születés másnapján
hajnalok hajnalán
ám ama befogadó
hajlékban/istállóban
Mária már szoptat
József sem tétlen
éppen farigcsál
míg cuppog a tej
a kiseded picit száján
mit sem sejtéssel
hogy leszen tanító
majdan szabadító –
Mária meg boldog
az ács is hálás a maga
módján míg csendben
kárhóztatja a fennvalót
s lesz a fából bölcső
a bölcsőből kereszt
keresztből léleknek orsó –
testnek koporsó...

Banka Gabriella Karácsony

Emlékszem
gyermeki hitedre,
csodaváró
kitárult szívedre.
Tiszta szemed
tükrén gyertyafény,
csillagszóró záporos
remény.
Életed és utad
én vagyok,
az igazság, a kezdet
és az ok.
Békességgel
közeleg az este,
szalmán pihen a
hatalmas Isten
kicsi teste.
Azóta sincs
nagyobb csoda,
azóta sincs
szebb ajándék,
mint az Atya
akarata, a Jézusban
küldött szándék.